

s.5 Hyvät käytännöt -ohjelman lähtökohdista

s.10 Realismi rantautumassa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen?

s.18 Valtavirtaa ja innovatiivisia käytäntöjä

F i n J o c n e w s

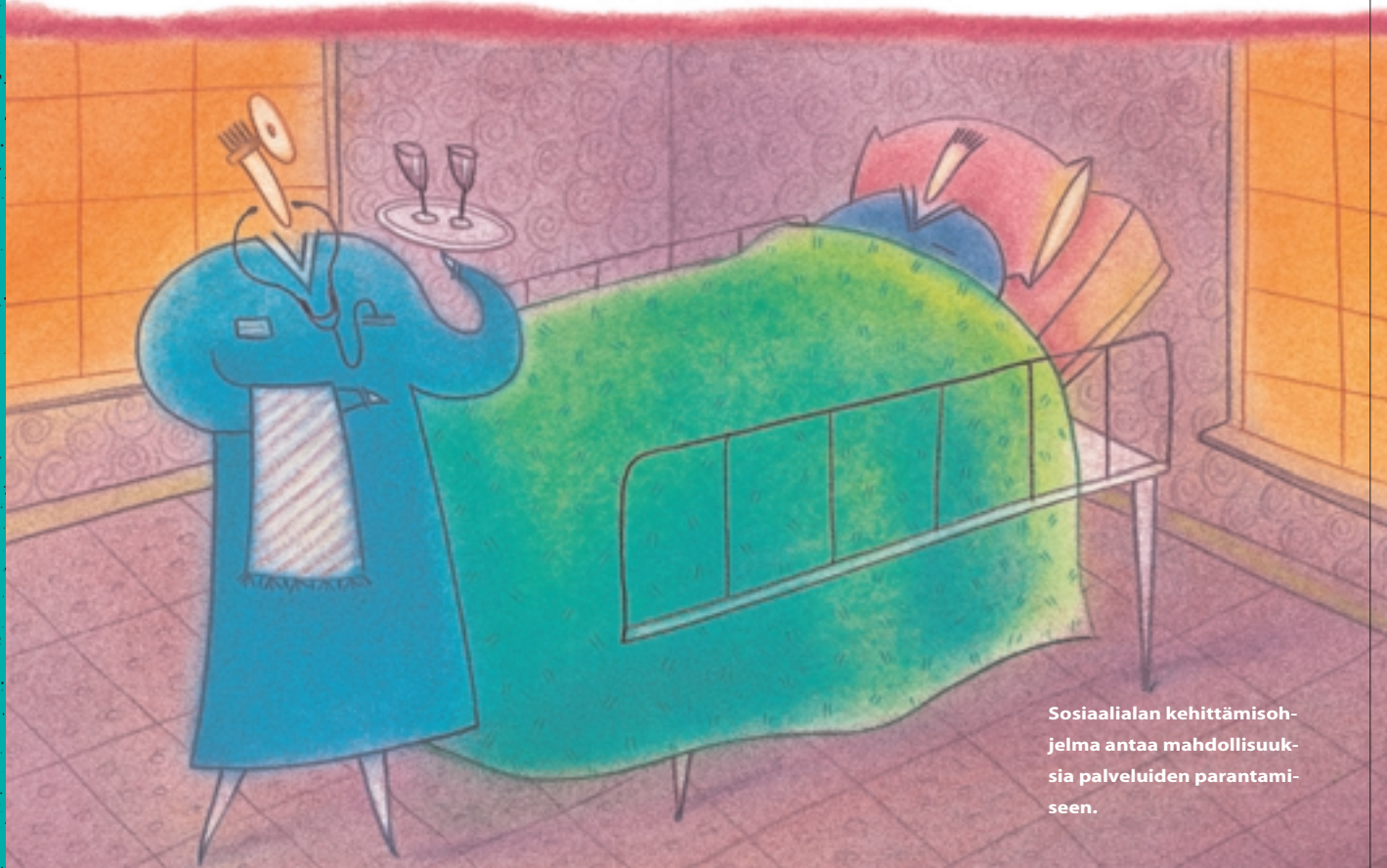
Evaluatio ja hyvän toimintakäytännön tavoite

Uutiskirje
sosiaalihuollon
menetelmien
arvioinnista
1/2004

Kevään 2004 aikana on saatu käyntiin valtakunnallinen sosiaalialan kehittämisohjelma. Vaikka taloudelliset voimavarat sen toteuttamiseen jäivätkin paljon niukemmiksi kuin odotettiin, ohjelmaan sisältyy hyviä mahdollisuuksia.

Ohjelma luo alueellisen ja seudullisen kehittämistyön rakenteita profiloimalla sosiaalialan osaamiskeskukset eräänlaiseen seudullisen kehittämisen koordinaattorin rooliin, josta käsin seutukehittäjiä ja alueellisia kehittämissyksiköitä tullaan verkottamaan ja vuoropuhelua käymään. Rahoitus korostuu edelleen lääninhallitusten tehtävissä. Kevään aikana järjestetään jo toinen kierros alueellisia työkokouksia, joilla sosiaali- ja terveysmi-

nisteriö varmistaa ohjelman etene- mistä. Kansallisen sosiaalialan kehittämisohjelman toimeenpano on osoitus sosiaali- ja terveysministeriön roolin korostumisesta sosiaalipalvelujen kokonaisuuden ohjauksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön vahvempi rooli näkyy myös rahoituksen myöntämisessä valittuihin kehittämishankkeisiin, joilla valtakunnallisen kehittämisohjelman tavoitteita vietään eteenpäin. Alueellistaminen ja

Sosiaalialan kehittämisohjelma antaa mahdollisuuksia palveluiden parantamiseen.

FinSocNews 1/04

• uutiskirje sosiaalihuollon arvioinnista.

Julkaisija: FinSoc-sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä, Stakes.

Päätoimittaja:

Riitta Haverinen
riitta.haverinen@stakes.fi

Toimittaja:

Sirpa Andersson,
sirpa.andersson@stakes.fi

Ulkoasu:

Harri Heikkilä

Osoite:

PL 220, 00531
Helsinki.

ISSN 1458-1744

TÄSSÄ NUMEROSSA: sivu

Evaluaatio ja hyvän toimintakäytännön tavoite **1**

Hyvät käytännöt -ohjelman lähtökohdista **5**

Erilainen näkemys sosiaalityön tutkimuksesta **7**

Realismi rantautumassa suomalaisen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen? **10**

Vertaishaastattelu näkökulmana arviointiin **14**

Kuntien tarkastuslautakunnat arvioijina **17**

Valtavirtaa ja innovatiivisia käytäntöjä – palveluohjauskokeilun arviointia **18**

Näkökulmia kotihoidon arvioinnista **21**

JATKUU ENSIMMÄISELTÄ SIVULTA

seudullistaminen ovat keinoja edistää palvelujen modernisaatiota ja palvelurakenteiden muutosta.

PALVELUJA UUDISTETAAN

Palvelujen saatavuutta varmistetaan sekä yhteistyöllä että erilaisin rakentein. Ihmisten elämä on sekä paikallista että maapalloistunutta, kun teknologia on tuonut siihen lisäelementtejä. Palvelurakenteiden ja palvelukonseptien uudistamisen rinnalla ihmisten auttamiseen liittyvien sosiaalipalvelujen ja sosiaalityön työkäytäntöjen kriittinen reflektointi, analyysi ja tietoinen parantaminen ovat keskeisiä. Työmenetelmiä ja työkäytäntöjä on syytä arvioida. Arvioinnin tarve korostuu monella tavalla moniammatillisessa työssä, verkostoissa tehtävässä auttamistyössä ja kun työtä tehdään ihmisten kotona. Ammatillisten työkäytäntöjen arviointi korostuu hyviä toimintamalleja ja työmenetelmiä paikannettaessa. Hyvä on eräänlainen laadun rinnakkaiskäsite.

Laadun parantamiseksi tehty työ on osaltaan avartanut näkemyksiä ja luonut käytännön mahdollisuuksia myös hyvien toimintakäytäntöjen tavoitteluun. Se on tärkeää tänä päivänä asiakkaiden saaman palvelun vuoksi, palvelujen kestävyysnäkökulmasta ja rahoituksen varmistamiseksi työlle, jolla saadaan niitä hyötyjä asiakkaille, mihin ne on tarkoitettukin. Joissain palveluissa työkäytännöt kulkevat jo rakenteiden edellä, jossain liike voi olla päinvastoin. Kunnilla ja muilla sosiaalipalveluja tuottavilla toimijoilla on runsaasti uutta luovia hankkeita meneillään. Uusien projektien suunnitteluun, aikataulutukseen ja resurssointiin sekä hallinnollisen esteiden raivaamiseen on jatkossa kiinnitettävä huomiota, jotta tavoitteiden

asetanta olisi realistista ja tavoitteiden toteuttaminen mahdollista. Arviointia tarvitaan myös, kun testataan tavoitteiden asettamisen relevanssia ja suhdetta eri tahojen tarpeisiin. Asiakkaiden tarpeisiin vastaavien hankkeiden suunnittelussa olisi jo päästävä retoriikasta käytännön yhteistyöhön.

TYÖN KÄYTÄNTÖJÄ KEHITETÄÄN

Reflektiivisen, analysoivan ja evaluatiivisen kulttuurin luominen on hyvä tavoite, järjestetäänpä palvelut millaisissa rakenteissa tahansa. Toiminnan oikeus voidaan saavuttaa pitämällä huolta, että tavoitteet, käytännön toteutus ja asiakkaalle hoituvien hyvien tärkeys sekä asiakasosallistuminen ovat arjen työ- ja kulttuuriin sisään rakennettuja. Työkäytäntöjen kehittämisessä joudutaan tekemisiin hyvin erilaisten odotusten kanssa. Toimintaympäristössä vaikuttavat erilaiset osin risteävät kehityssuunnat ja toimijat. Näitä ovat poliittiset, lailliset, eettiset, professionaaliset ja henkilökohtaiset. Jotta eri näkökulmat tulevat avoimemmin tarkasteltavaksi, evaluaation on tärkeää vastata esim. seuraaviin kysymyksiin. Toimiko työmalli? Saavutetaanko se, mitä tavoiteltiin? Onko se hyvää, huonoa, riittävän hyvää? Onko toiminta resurssien, rahan ja ajan käytön arvioista? Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä. Näyttö (evidenssi) tai parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon perustaminen voivat elää rinnakkain. Joistakin toimenpiteistä ja työmenetelmistä voidaan saada tieteelliseen näyttöön perustuvaa tietoa toiminnan hyödyistä, joistakin ei. Monenlaiset ontologiset ja epistemologiset paradigmat elävät rinnakkain, toivottavasti toisiaan suvaiten.

Angela Everittin ja Pauline Hardikerin (1996, 4) mukaan käytännön työntekijät itse asiassa arvioivat jatkuvasti: he tekevät arvioita ja ottavat kantaa omaan ja muiden työkäytäntöihin. Muuten sosiaalityötä ja sosiaalipalveluja ei ole mahdollista toteuttaa. Heidän mukaansa työntekijöiden työhön sisältyy jatkuva arviointi, käytännön pohjalta lähtevä teoretisointi, ajattelu käytännössä ja sen arviointi, milloin ja miten tulisi toimia. Käytännössä otetaan myös

jatkuvasti kantaa siihen, kannattaako joku toimenpide, toimiiko ohjelma tai politiikka hyvin, onko työtoverimme, päällikkömme tai naapuritiimi pätevä. Tämä näkyy myös dokumentoinnissa: ”joku näyttää toimivan,” hän on asettunut asumaan hyvin.” Vaikka tämä on Everittin ja Hardikerin mukaan ihan oikein, on syytä tutkia omaa työkäytäntöä perusteellisemmin, eikä jättää sitä subjektiivisten ja usein implisiittisten tunteusten varaan. Tämä tarkoittaa muilta, kuten työtovereilta, palvelujen käyttäjiltä, työntekijöiltä, toimijoilta ja päättäjiltä, systemaattisesti kysymistä tai ulkoisen evaluaattorin käyttöä. Joku muikin voi päättää, että oma työmme arvioidaan.

EVALUAATION VAATIMUKSISTA

Evaluaatiolle voidaan asettaa myös vaatimuksia. Sen tulee olla systemaattista, selvästi julkisanottua ja sen tulee sisältää riippumaton ja kriittinen arvio käytännön toiminnan arvosta. Evaluaation tulee soveltua mukavasti, mutta kriittisesti käytännön työntekijän omaan raportointiin tavoitteena ”hyvän toimintakäytännön” luominen. Käyttöön otettavien evaluaation mallien tulisi luoda edellytyksiä ”hyvän” aikaansaamiseen. Evaluaation näkökulmia on valittavaksi asti ja tarjolla on runsaasti alan englanninkielistä kirjallisuutta. Seuraavassa nostan esille yhden näkökulman, joka lähtökohdaisesti sitoutuu hyvän toimintakäytännön tuottamiseen ja sen toteuttamisen ehtojen ja esteiden esille nostamiseen.

Tämä näkökulma korostaa palvelujen käyttäjien mukaan ottamista evaluaatioon ja on sensitiivinen toiminnan kontekstille. Kriittinen näkökulma evaluaatioon tarkoittaa sitoutumista hyvän käytännön tuottamiseen. Tällöin on tiettyjä ehtoja. Näitä ovat esim. yhteinen keskustelu, dialogi ja avoimuus. Se on skeptisyyttä tietämisen rationaalitekniiseen tapaan nähden, se on vallan, ilman valtaa olemisen ja voimaantumisen ymmärtämistä tietämisen ja toiseuden näkökulmasta. Se tarkoittaa myös dialogia palvelujen käyttäjien ja työntekijöiden

ja johdon välillä sekä toiminnan tarkoituksen ja arvojen, ei vain lopputulemien ja tulosten näkökulmasta. Näiden peruslähtökohtien pohjalta on hyvinkin erilaisia evaluaation vaihtoehtoja, jotka liitetään teoreettisesti perusteltuihin priorisoihtuihin kysymyksiin siitä, mitä toiminnan, käytännön tai projektin tulisi tuottaa ja mitä ei. Kyse on niiden tekijöiden paikantamisesta, joilla voisi olla yhteyttä tavoitteiden saavuttamiseen. Kysymykset, jotka erottavat evaluaation tutkimuksesta ja monitoroinnista ovat:

- Mitä tiedämme siitä, mitä tapahtuu, ja minkä arvon annamme sille?
- Onko toimintakäytäntö hyvä ottaen huomioon sekä annetut resurssit että mahdollisuudet toteuttaa sitä?
- Onko toiminta kyllin hyvää esteiden, vaikeuksien ja resurssipuutteiden näkökulmasta?
- Ellei toiminta ole riittävän hyvää (good enough), mitä muutoksia tulisi tehdä jos toimintaa jatketaan?

Everittin ja Hardikerin mukaan sosiaalialan ammattilaisten ja organisaatioiden tulisi oman toiminnan evaluaation lisäksi evaluoida toimintaympäristöjä ja poliittisia kehyksiä, missä he toimivat. Tämä on tärkeää siksi, että poliitikot luovat edellytyksiä ja esteitä työlle. Käytäntöä muotouttaa lainsäädäntö, politiikka ja rahoitus. Näin sosiaalialan ammattilaiset ovat tärkeitä toimijoita tuomaan esille lainsäädäntöjen ja omaksuttujen politiikkojen seurauksia ihmisen elämässä. Ei ole yllättävää, että monet evaluaatiot tuovat esille sosiaalisten ohjelmien epäonnistumisen tai onnistumisen, kun otetaan huomioon millaisen rahoituksen ja resurssien avulla toimintaa on toteutettu. Kun ”hyvän” toiminnan edistäminen nähdään evaluaation tarkoituksena, on otettava huomioon sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen toimintaympäristö.

Everett ja Hardiker (1996, 86–87) perään kuuluttavat kriittistä lähestymistä evaluaatioon ja erottavat tämän lähestymistavan manageriaalisesta rationaaliteknisestä tavasta erityisesti palvelu-

jen käyttäjien mielipiteiden kuulemista korostaen. He viittaavat Peter Beresfordin ja Suzie Croftin (1993) kantaan, joka erottaa demokraattisen ja konsumeristinen evaluaation. Tässä palvelujen käyttäjillä on mahdollisuudet tehdä oma tutkimuksensa ja osallistua tutkimuksen ja evaluaation prosessiin. Everittille ja Hardikerille arvot tarkoittavat sitä, että myös evaluaattori eksplikoivat omat arvonsa. Tiivistettynä evaluaation tarkoitus heidän mukaansa on:

- ottaa haltuun toiminnassa mukana olevien ymmärrys siitä, mitä tapahtuu ja millaisin seurauksin. Tämä edellyttää sen ymmärtämistä, etteivät nämä ole sama asia kaikille ihmisille,
- reflektoida evaluaattorin omaa roolia ja subjektiivisuutta, mikä on tärkeä ymmärryksen kehittymiselle,
- kohdentua siihen prosessiin, missä toiminnan, projektien ja ohjelmien merkitykset luodaan,
- paljastaa ja nostaa esille ymmärrystä ei niinkään kausaalisia selityksiä, tuottaa ja generoita laadullista tietoa ja analysoida tietoa laadullisesti,
- kohdentua ihmisten asioille antamiin merkityksiin,
- ei kontrolloi tai pyri eliminoimaan arvoja, vaan käsittelee niitä perustavanlaatuisina niille merkityksille, joita ihmiset antavat kokemuksilleen.

Kun halutaan purkaa auki arkista työkäytäntöä, yksi vaihtoehto on neljä elementtiä sisältävä dialoginen malli. Sen osiot ovat kuvaaminen, tiedottaminen, konfrontointi ja uudelleen rakentaminen. Kuvaus tarkoittaa kuvaavan tiedon tuottamista käytännöstä, tarinan kertomista käytännön työstä, jossa kerrotaan myös epävarmuudesta, vastakkaisuudesta, lainaten Guban ja Lincolnin käsitteitä vaatimukset, huolet ja käytännön asiat. Tiedottaminen tarkoittaa kuvausten auki purkamista merkityksistään sekä sellaisten teorioiden paljastamista, jotka olisivat jääneet piiloiseksi. Konfrontaatiovaihe sisältää sen pohtimista,

miten ja miksi käytäntö on muotoutunut tavalla, jolla se on, eikä toisin sekä käytännön arvojen pohtimista ja niiden jäljittämistä sosiaalisen, taloudelliseen kulttuuriseen ja poliittiseen työn kontekstiin. Lisäksi tähän kohtaan sisältyy reflektointi siitä, kuka voittaa ja kuka häviää tämän toimintakäytännön mukaan sekä sen pohdintaa mikä ja kuka toimii rajoittaakseen ja asettaakseen esteitä työlle. Uudelleen rakentaminen tarkoittaa sen työstämistä, miten käytäntöä voitaisiin kehittää hyvän toimintakäytännön suuntaan ja miten sitä demokrasoidaan, eli millä tavoin ilman valtaa olevia voidaan auttaa saamaan sekä voimavarojaan että valtaa käytönsä.

MITÄ TÄSSÄ NUMEROSSA?

Tässä FinSocNewsin numerossa ovat teemoina vaikuttavuus, kausaalisuus ja eri paradigmojen jännitteet. Ne tulevat näkyviin myös Hyvät käytännöt -ohjel-

massa, jonka lähtökohtia, tavoitteita ja työtapoja sekä tuotoksia kehittämisspäällikkö Ilse Julkunen kuvaa. Hyvät käytännöt -ohjelma on tärkeä toimintalinjaus ja valinta. Vaikuttavuuden ja kausaalisuuden kysymyksiä nostaa esille myös dosentti Pekka Saarnio Tampereen yliopistosta. Tutkija Tuija Lindqvistin arvio Pertti Tötön uudesta kirjasta tuo esille eri paradigmojen painotuksia. Tuija on vuorotteluvapaalla ja tekee väitöskirjaansa. Tutkija Katariina Perttula nostaa esille arviointitutkimuksen arkea ja löydöksiä tekemänsä pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten palveluohjauksokokeilun arviointitutkimuksen näkökulmasta. Kehittämisspäällikkö Anna-Leena Välimäki erittelee vertaishaastattelua yhtenä arvioinnin näkökulmana ja kehittämisspäällikkö Reija Heinola ja tutkija Sirpa Andersson pohtivat kotihoidon arvioinnin pulmia.

MEITÄ ON ENEMMÄN

FinSocin tekijäjoukko on laajentunut. Sen näette sekä valokuvasta että nimilistasta.

Kaipaamme FinSocNewsiin teidän osuuttanne. Se voi olla palautetta lehdestä tai arviointitutkimukseen ja käytännön arviointiin liittyviä puheenvuoroja, artikkeleita, kirja-arvioita ja näkökulmia.

RIITTA HAVERINEN

FinSocin ryhmäpäällikkö

KIRJALLISUUS

Everitt, A & Hardiker, P. 1996: Evaluating for Good Practice. Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.

Hyvät käytännöt -ohjelman lähtökohdista

Sosiaalialan toimintaympäristö on muuttunut merkittävästi viime vuosina. Palvelujärjestelmän työnjako- ja yhteistyökysymykset, henkilöstön ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen sekä palveluiden tehokkuuden ja vaikuttavuuden parantaminen ovat tämän päivän haasteita. Ihmisten elämisen ympäristö, elämän epävarmuus, yksilöllistyminen ja monimutkaisten tilanteiden yhteen kietoutuminen edellyttävät myös uusia työskentely- ja palvelumuotoja. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyteen, väestön ikääntymiseen sekä lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiin liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet. Tämä edellyttää nykyisten palvelurakenteiden ja työkäytäntöjen tarkoituksenmukaisuuden arviointia sekä uudenlaisten työmallien luomista.

Palvelurakenteen muutos asettaa myös tutkimukselle ja arvioinnille haasteita. Toimivia palvelukokonaisuuksia on sekä tuotettava että arvioitava. Sosiaalialalla erilaisia toimintoja yhdistää ihmisen kokonaistilanteesta lähtevä toimintaideologia sekä asiakkaan koko elämäntilanteen kohentamiseen pyrkivä työskentelyote. Työmenetelmien kehittämisessä on vallinnut yksilöllisen avun tarpeen kohtaamisen ja räätälöidyn palvelun antamisen paradigma. Muualla kehitettyjä työmenetelmiä on otettu käyttöön vähitellen. Työmenetelmien omaksumisessa on painotettu sosiaalialan erityiskontekstiin luonnetta, herkkyyttä asiakkaiden tarpeille sekä sovellettavuutta suomalaisiin oloihin. Kuitenkin erityisesti 1990-luvulla on alettu kysyä sitä, millaiseen tietoon ja näyttöön käytetyt työmenetelmät perustuvat, millaisia tarkoitettuja ja ei-tarkoitettuja vaikutuksia eri työtavoilla ja menetelmillä on ja voi olla.

Hyvät käytännöt -ohjelma on osa hyvinvointipalvelujen modernisoimishanketta. Se liittyy sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelman "palvelurakenteen ja toimintojen kehittäminen" sekä "henkilöstön saanti, osaaminen ja työolojen kehittäminen" – hankkokonaisuuksiin. Palvelujen varmistaminen edellyttää palvelujen turvaamista seudullista yhteistyötä lisäämällä, kehittämällä, koulutus- ja arviointityön vahvistamista sekä kokoamista asiakastyötä tekeviin seudullisiin yksiköihin. Työtapoja uudistetaan siten, että työmallit ja menetelmät enenevässä määrin perustuvat tutkittuun ja arvioituun tietoon. Näin hyvät käytännöt -ohjelma liittyy sekä ammatillisen osaamisen kehittämiseen että alan kehittämistoiminnan parantamiseen, jossa otetaan huomioon myös teknologian tarjoamia mahdollisuuksia.

MITÄ MALLIKSI?

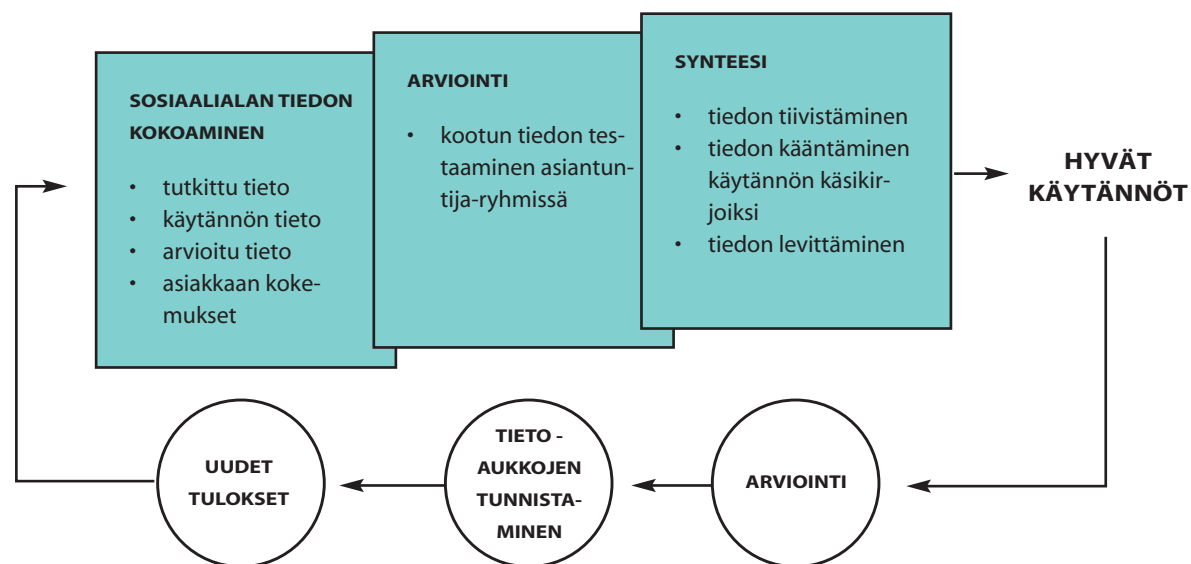
Ilkka Niiniluoto on todennut, että muuttuvassa maailmassa hyvän käytännön periaatteita ei voida lopullisesti ja yksiselitteisesti kirjoittaa ohjeiksi ja periaatteiksi, vaan hyvä käytäntö täytyy jatkuvasti toteuttaa toiminnallisten ratkaisujen tasolla. Hyvä käytäntö ei palaudu vain yksilöiden suorituksiin vaan sen perustana on jaettu vastuu, jossa tärkeitä rooleja näyttävät monenlaiset tieteelliset ryhmät, instituutit ja organisaatiot. Tämä ehkä kertoo siitä, että ei ole olemassa yksinkertaisia malleja tai menetelytapoja, jotka menetelmällisesti auttavat aikaansaamaan sellaista tietoa, jolla on suora yhteys työn kehittämiseen samalla kun tiedon tuotannossa on aina huomioitava myös alan erityisluonne. Tieto kehittyy vuorovaikutuksessa.

Kansainvälisesti on silti olemassa kokemuksia tiedon tuotannon ja tiedon levittämisen malleista. Näissä on toistuvasti havaittu, että tiedon systemaattinen kokoaminen ja välittäminen edellyttävät pysyväluonteisia tukijärjestelmiä ja perusrakennetta, joka kokoaa, analysoi, tiivistää ja välittää systemaattista tietoa. Lisäksi pitää tukea ja kehittää parhaan käytettävissä olevan tiedon ja hyvien käytäntöjen käyttöönottoa monipuolisesti.

Sosiaalipalveluiden laatua ja tehokkuutta ei siten ratkaista ainoastaan levittämällä tietoa sosiaalialan ammattilaisille. Jotta tieto voisi ohjata ja palvella sosiaalityötä ja sosiaalipalveluja, tulee se tarjota sosiaalialan ammattilaisten ja kansalaisten saataville aktiivisesti ja ymmärrettävässä muodossa. Koottua tietoa on tarpeen tiivistää, kääntää käytännön tarpeisiin ja levittää aktiivisesti ja monipuolisesti. Oleellinen osa sosiaalipalveluiden laadun parantamisessa on tarjota monipuolista tukea tiedon ja hyvien käytäntöjen käyttöönottoon. Yhteistyön tiivistäminen olisi paikallaan ja tässä tarvitaan sosiaalialan ammattilaisten, tutkijoiden ja kehittäjien yhteistyötä, yhteisiä foorumeja ja pitkäjänteistä kiinnostusta arvioida omia työ- ja toimintamallejaan.

FinSocin tekemä alustava kartoitus sosiaalialan arvioinneista on tuonut esille, että sosiaalipalveluita arvioidaan, mutta ongelmia on arvioinnin kohdentamisessa, menetelmissä sekä siinä, mihin kysymyksiin arviointi voi vastata. Jotta parhaaseen tietoon perustuvia arviointimenetelmiä tulisi tarjolle käytäntöön, on tärkeä kokeilla ja pilotoida sellaisia arviointimalleja, jotka suhteellisen helposti voidaan ottaa sosiaalialan kentän ammattilaisten käyttöön.

Kuvio 1. Hyvät käytännöt prosessina

Hyvät käytännöt -ohjelma on yksi sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelmassa mainittu hanke, jossa on tarkoitus luoda pysyvä rakenne tiedon kokoamiselle, tiivistämiselle ja levittämiseksi käytäntöön. Tarkoituksena on tukea hyvien käytäntöjen erittelyä ja käyttöönottoa asiantuntijaverkostojen ja monipuolisen tiedonvälityksen avulla. Verkostoon tarvitaan erilaisia hyvien käytäntöjen tuottamisesta kiinnostuneita sosiaalialan tahoja. Näitä ovat yliopistot, sosiaalialan osaamiskeskukset, sosiaalialan järjestöt ja kunnat. Kaikki nämä toimijat tuottavat jo nyt monipuolista tietoa käytännöistä, työmenetelmistä ja niiden vaikuttavuudesta. Tavoitteena on luoda tiiviimpää yhteistyötä. Verkostoyhteistyössä on tarkoitus koota sekä kotimaista tietoa ja osaamista sekä käytännössä syntyneitä ns. implisiittistä tietoa (ns. hiljasta tietoa). Parhaiten tämä tapahtuu erilaisten hankkeiden, esim. varhaisen puuttumisen, kotiin annettavien palvelujen hyvät käytännöt, palveluohjauksen hyvät käytännöt -hankkeiden avulla sekä kokoomalla tutkittua tietoa. Ideana on, että erilaiset, myös paikallisesti perustettavat asiantuntijaryhmät, punnitsevat kootua tietoa hyvien käytäntöjen toimintamalleista ja erittelevät hyvien käytäntöjen elementtejä.

FinSocin tehtävänä tässä toimijoiden verkostossa on koordinoita hyvien käytäntöjen tiedon kokoamista, tiivistämistä ja levittämistä ja se edellyttää yhteistyötä yliopistojen, järjestöjen ja palvelujen asiakkaiden ja asiakasjärjestöjen kanssa.

Haemme verkostorakenteen etuja mm. nopean tiedonvälityksen että kootun tiedonvälityksen suunnista. Tarkoituksena on käyttää joustavasti tietoteknologian tarjoamia mahdollisuuksia luomalla linkkejä tietopankkeihin ja kehittämällä tietopankkeja sosiaalialan tieto- ja osaamislähteistä. Tietopankkeja hyväksikäyttäen kootaan tutkittua tietoa työmenetelmistä ja työkäytännöistä. Koottu tieto käännetään käytännön tarpeisiin soveltuvaksi tiiviiksi tiedoksi kuten oppaiksi, joita levitetään monikanavaisesti.

HYVÄT KÄYTÄNNÖT – OHJELMAN TAVOITTEET

Hyvät käytännöt -ohjelma tuotetaan siten sosiaalipalvelujen uudistamiseksi, asiakkaiden saamien palvelujen laadun parantamiseksi sekä ammatillisen osaamisen kehittämiseksi ja alan kehittämistoiminnan parantamiseksi. Hyvät käytännöt -ohjelman ydintehtävät ovat:

- 1) Koota tutkittua ja koeteltua tietoa sosiaalityöstä ja sosiaalipalveluista
- 2) Tuottaa hyviä käytäntöjä esille tuova käsikirjoja
- 3) Levittää tietoa monikanavaisesti

- 4) Konsultoida ja edistää hyvien käytäntöjen käyttöönottoa
- 5) Tunnistaa tiedolliset aukot ja edistää uuden tiedon syntymistä

Kuviossa (kuvio 1) kuvataan hyvät käytännöt ohjelmaa prosessina. Ensimmäisessä vaiheessa kootaan tutkittua tietoa työmenetelmistä ja työkäytännöistä tietopankkeja hyväksikäyttäen. Käytännön tiedon kartuttamiseksi tehdään joko kyselyjä, ryhmähaastatteluja tai case analyysyjä käyttäen hyväksi erilaisia hyvien käytäntöjen eristämiseksi kehitettyjä menetelmiä. Tutkimustiedon ja käytännön tiedon täydentäminen asiakkaiden kokemuksilla on tärkeää. Asiakkaiden kokemuksia kootaan monipuolisesti joko tutkimuksista, ryhmähaastatteluin tai case analyyseillä. Toisessa vaiheessa punnitaan koottu tieto asiantuntijaryhmissä, jota käytetään neuvona ja suosituksia antavana eliminä. Viimeisessä vaiheessa koottu tieto käännetään käytäntöä tukeviksi käsikirjoiksi. Jotta tieto voisi ohjata sosiaalityötä ja sosiaalipalveluja, se tulee tarjota sosiaalialan ammattilaisten ja kansalaisten saataville aktiivisesti ja ymmärrettävässä muodossa. Koottua tietoa on näin ollen tiivistettävä ja levitettävä aktiivisesti ja monipuolisesti.

Hyvät käytännöt – ohjelman prosessi mahdollistaa sekä nopean tiedon välittämisen (lyhyt sykli), jolloin verkostojen kautta saadaan tietoa toimivista ja

lupaavista käytännöistä, että kootun ja analysoidun tiedon välittämisen (pidempi sykli), jolloin koottu tieto on punnittu ja arvioitu käytäntöä tukeviksi käsikirjoiksi. Ohjelmassa otetaan käyttöön joustavasti tietoteknologian tarjoamia mahdollisuuksia luomalla tietopankkeja sosiaalialan tieto- ja osaamislähteistä.

Vaikka sosiaalialan työtavat ja menetelmät liittyvät vahvasti toimintaympäristönsä, kansallista yhteistoimintaa laajempi verkottuminen ja yhteistyö alan ulkomaisten huippuosaajien kanssa on tärkeää jatkossakin. Yhteistyöstä on jo nyt ollut selkeästi hyötyä. Pohjoismaisten ja kansainvälisten verkostojen tuottaman tiedon analysointi ja välittäminen suomalaisen sosiaalialan käyttöön on osa Hyvät Käytännöt -ohjelmaa. Toivomme useampivuotiseen yhteistyöhön kumppaneita ja tekijöitä, kiinnostuneita tahoja ja kuntien hankkeita

Alustavasti Hyvät käytännöt – hanke on suunniteltu neljäksi vuodeksi (2004–2007), mutta tavoitteena on pysyvämpi rakenne. Ohjelma laaditaan jatkuvaksi ja itseään korjaavaksi ja näin sen valmistelu ja toteuttaminen on prosessi, jota arvioidaan säännöllisesti. Prosessissa voidaan silti hahmottaa eri vaiheita, jotka rakentuvat eri osioista. Ohjelman alussa luodaan edellytykset tiedontuotantoon ja osaamisen kehittämiseen. Ohjelmalle luodaan tukirakenne sekä valtakunnallisesti että alueellisesti. Tämän aikana käynnistetään hyviä käytäntöjä tuottavia hankkeita ja kehitetään yhteistyötä eri pilottikuntien avulla (kts alustavat hankkeet verkkosivulta). Ohjelman toisessa vaiheessa tuotetaan ja välitetään tietoa hyvistä ja lupaavista käytännöistä eri teemojen kautta. Tiedon levittämiseksi luodaan sekä valtakunnallinen että alueellinen rakenne. Hankkeen lopussa on luotu malli pysyväille järjestelmille, joka myös korjaa itse itseään. Lopullinen tavoite on näin ollen luoda pysyviä rakenteita sille, että tuotetaan parempia hyvinvointipalveluita sosiaalialalle.

ILSE JULKUNEN
Kehittämispäällikkö
FinSoc -ryhmä

Erilainen näkemys sosiaalityön tutkimuksesta

Tänä vuonna tulee kuluneeksi kaksikymmentä vuotta esikoisjulkaisuni ilmestymisestä (Saarnio 1984). Silloinen tavoitteeni oli kehittää psykologisen sosiaalityötutkimuksen käsitteellistä perustaa, mihin oli kiinnitetty sängen vähän huomiota. Sittemmin olen etupäässä tehnyt empiiristä tutkimusta, ja minusta onkin tullut suomalaisen sosiaalityötutkimuksen kummajainen, artikkeleita kirjoittava minimalisti.

SUOMALAISESTA SOSIAALITYÖTUTKIMUKSESTA

Täkäläisen sosiaalityötutkimuksen voilyymi on kasvanut huomattavasti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, mikä ei kuitenkaan ole merkinnyt sen monipuolistumista. Empiiriset tutkimukset ovat miltei poikkeuksetta olleet kuvailevia eli niissä ei ole tavoiteltu yleistettävää tietoa. Vallitsevalla tutkimusmenetelmien hegemonia, on aineistolähtöistä analyysia, etnografiaa, diskurssianalyysia ynnä muuta.

Voiko tällainen tutkimus sitten palvella käytännön sosiaalityön tarpeita? Näkemykseni mukaan vain vähäisessä määrin. Käytännön sosiaalityössä kaivataan mahdollisimman selkeitä vastauksia järkevästi muotoiltuihin kysymyksiin: mistä jokin ilmiö johtuu, millä todennäköisyydellä se esiintyy ja mitä siitä tiedetään ennestään?

Sosiaalityötä ei voida pitää omanlaatuisena tieteenä, vaikka se esiintyykin yliopistoissa omana oppiaineenaan (Saarnio 1990). Koska yhteiskuntatieteilijät pitävät hallussaan sosiaalityön

ylempiä akateemisia virkoja, on tullut tavaksi korostaa, että sosiaalityön perusta on yhteiskuntatieteissä. Tämä on pitkälti syrjäyttänyt vanhemman näkemyksen, jonka mukaan sosiaalityöllä on kolme tietoperustaa: hallintotieteet, käyttäytymistieteet ja yhteiskuntatieteet.

Olen joskus kuvitellut mielessäni, että voisiko joku poliisiammattikorkeakoulun opettaja julistaa poliisitoimen perustuvan yksinomaan yhteiskuntatieteisiin. Tämä kuulostaa täysin absurdilta. Sikäläinen tiedonintressi on pragmaattinen eli ei kissan värillä väliä, kunhan se syö hiiriä. Samaa periaatetta pitäisi seurata myös sosiaalityön tutkimuksessa. Yhteiskunnallisen erilaistumisen tähän tapaan muokkaamat instituutiot eivät voi noudattaa perinteisiä tiederajoja.

KOLME KÄSITETTÄ

Nykyisestä sosiaalityötutkimuksesta näyttää kadonneen kolme tieteen peruskäsitettä, nimittäin kausaliteetti, probabiiliteetti ja kumulaatio. Voidaan tietysti väittää, etteivät ne ole koskaan olleetkaan sen käytössä. Niin tai näin, tilanne aiheuttaa pahoja vaikeuksia valitsevalle tutkimussuuntaukselle.

Kausaliteetti. Eino Jutikkala totesi taannoin, että kuolemalla on aina syytä. Tämä pätee epäilemättä myös muihin sosiaalityössä esiintyviin ilmiöihin, vaikkapa piikkihuumeiden käyttöön. Paljon on tarvinnut tapahtua ennen kuin nuori ryhtyy heroisiin suonensisäiseksi käyttäjäksi. Asia ei yksinkertaisesti vain tapahdu. Syyssuhde on ja pysyy, verbaalisista tempuista huolimatta.

Probabiiliteetti. Huumevalituksessa on esiintynyt väite, jonka mukaan ke-

nestä tahansa nuoresta voi tulla piikki-huumeiden orja. Suoralta kädeltä voisi sanoa, ettei tuo ole totta. Tiettyssä mielessä väite kuitenkin pitää paikkansa, mutta sitä on täydennettävä oleellisella kysymyksellä: millä todennäköisyydellä? Yhdestä nuoresta nimittäin tulee suuremmalla todennäköisyydellä heroisiin käyttäjä kuin toisesta. Kuriositeetin perusteella ei pitäisi yleistää. Kuvaileva tutkimus on pääsääntöisesti hukassa tämän problematiikan kanssa.

Kumulaatio. Kaskun mukaan kasvatustieteellä on yksi suuri tutkimustulos: paras oppimisen tuloksia ennustava tekijä on aihepiiriä koskeva aikaisempi tietämys. Tätä tietoa hyödynnetään myös muilla aloilla, esimerkiksi poliisi ottaa toisinaan murtovarkaan kiinni tekotavan perusteella. Yhdet murtomiehet ovat tottuneet käyttämään sorkkarautaa, toiset puolestaan tiirikkaa.

Aineistolähtöisessä analyysissä ei arvosteta riittävästi orientoivaa tietoa, vaan sen sanotaan johtavan vääriin johtopäätöksiin. Tämä vaara on aina olemassa. Pitäisin kuitenkin suurempana pulmana sitä, että keksitään pyörä aina vaan uudestaan. Ei poliisikaan rakenna joka murrin jälkeen uutta typologiaa, vaan katsoo vihjeiden perusteella tietokannasta, kuka on mahdollisesti ollut asialla. Ainakin omalla laitoksellani opiskelijat käyttävät sangen vähän kansainvälisiä tietokantoja tehdessään kirjallisia töitä.

Diskurssianalyysi karttelee samaan tapaan aikaisempaa tietoa. Menetelmällä nimittäin tutkitaan ilman sisällöllistä tietoa mitä tahansa sosiaalityössä esiintyvää ilmiötä. Olen vuosien mittaan luenut useita opinnäytteitä, joiden lähteissä diskurssianalyysia koskevat julkaisut muodostavat enemmistön. Lähde-luettelon perusteella pystyy yleensä helposti päättelemään, mistä aihepiiristä on kyse, mutta näissä tutkielmissa se on vaikeaa. Metodi on korvannut substanssin.

VIISI TEEMAA

Tarkastelen seuraavaksi viittä sosiaalityön käytännön kysymystä, jotka eivät olleet ratkaistavissa valtaparadigman pohjalta. Oli siis turvaututtava muualla kehitettyihin käsitteisiin ja menetelmiin. Syntyi vaihe vaiheelta eteneviä tutkimussarjoja, meillä aikaisemmin teke-mättömiä empiirisiä tutkimuksia. Tavoitteena oli luoda menetelmällisiä prototyyppejä soveltavan tutkimuksen tarpeita varten.

Hoitosisältöjen omaksuminen alkoholisteilla. Suomalaisessa päihdehuollossa alettiin käyttää 1980-luvun puolivälistä lähtien kognitiivista käyttäytymisterapiaa ja motivoivaa haastattelua. Nämä menetelmät asettivat suurempia vaatimuksia asiakkaiden kognitiivisille toiminnolle kuin aikaisemmat menetelmät. Alkoholistisella juomisella tiedettiin olevan kognitiivisia toimintoja heikentäviä vaikutuksia, mutta niitä ei ollut juurikaan tutkittu meillä.

Aihepiiriä koskeva ulkomainen, etupäässä amerikkalaista alkuperää oleva tutkimus perustui pitkälti perinteiseen psykometriikkaan. Oppimispotentiaalia koskevalla tutkimuksella eli dynaamisella testauksella sen sijaan oli hyvin vaatimaton rooli. Tällaisessa testauksessa selvitetään tutkimushenkilön omaksumiskykyä, ei siis pelkästään sitä, mitä hän tietää ennestään. Tämän paradigman keskeinen taustavaikuttaja on ollut Lev S. Vygotski. Monesti puhutaankin vygotskilaisesta oppimispotentiaalitutkimuksesta.

Alkoholistien oppimispotentiaalia koskevia tutkimusvälineitä ei ollut saatavissa valmiina, minkä vuoksi aloitin tutkimussarjani niiden kehittämällä (Saarnio 1992, 1993a, 1994a). Samassa yhteydessä tulin tutkineeksi myös ongelmajuomisen keston ja kognitiivisista häiriöistä toipumisen välistä yhteyttä (Saarnio 1994b). Varsinainen tavoite oli kuitenkin selvittää, ovatko testitulokset yhteydessä hoitosisältöjen omaksumiseen. Tällainen yhteys voitiin osoittaa, itse asiassa varsin yksinkertaisella tavalla (Saarnio 1996a, 1996b).

Sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen. Sosiaalityön perus- ja täy-

denniskoulutuksen kannalta on tärkeätä tietää, millä tavalla sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen tapahtuu. Keinoja tämän selvittämiseksi oli löydetävissä ekspertiisiä eli asiantuntijuutta koskevasta tutkimuksesta. Aloitin aihepiiriä koskevan tutkimussarjani katsauksella, tavoitteena kehittää käsitteellistä ja menetelmällistä pohjaa sosiaalityötä koskevalle eksperstiitutkimukselle (Saarnio 1993b). Sovelsin näitä käsitteitä ja menetelmiä kolmessa empiirissä tutkimuksessa.

Niistä ensimmäinen sisälsi perinteisen noviisi-ekspertti -asetelman (Saarnio 1993c). Toinen puolestaan oli opiskelijavalintaa koskeva sovellutus (Saarnio 1995). Kolmannessa tutkimuksessa selvitetiin ratkaisukeskeisen menetelmän sisäistämistä täydenniskoulutuksen jälkeen (Saarnio ym. 1996). Ekspertiisiparadigmaa ei tietääkseni ole muutoin käytetty suomalaisessa sosiaalityötutkimuksessa, ei ennen eikä jälkeen.

Päihdeongelmien hoitoseuranta. Seuranta on perusteltavissa sekä tieteellisistä että hoidollisista syistä. Yhtäältä tarvitaan tietoa hoidon kehittämiseksi, toisaalta asiakkaat kokevat heistä pidettävän huolta. Aihepiiriä koskeva kansainvälinen tutkimus on ollut vilkasta jo vuosikymmenien ajan. Se voidaan asetelmallisesti jakaa kahteen päätyyppiin: yksiryhmäseurannat ja moniryhmäseurannat. Näistä jälkimmäiset ovat yleensä satunnaistettuja hoitotutkimuksia.

Suomalaisia seurantatutkimuksia on varsin vähän, etenkin suhteutettuna päihdehuollon laajuuteen. Aihepiiriä koskeva keskustelu on vilkastunut sosiaalipolitiikassakin tapahtuneen liberaalisen käänteen takia; nyt kaivataan arviointia ja tehostamista. Olin runsas kymmenen vuotta sitten johtamassa tutkimusprojektia, jossa kehitettiin päihdehoitoyksiköitä koskeva arviointikriteeristö (Saarnio ym. 1993). Se nähtävästi oli aikaansa edellä, juuri kukaan ei silloin ollut kiinnostunut hoitoyksiköiden arvioinnista.

Joitakin vuosia myöhemmin olin mukana yksiryhmäisessä seurantaprojektissa (Saarnio ym. 1998). Siinä kehi-

tettiin hoitoseurannan prototyyppi, jota tarjottiin vapaasti käytettäväksi hoitoyksiköissä. Sekään ei herättänyt suurta kiinnostusta. Seurannoista puhuminen näyttää olevan suosittumpaa kuin niiden tekeminen.

Suomalaisen päihdehuollon asiakaskunnassa on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana suuri muutos, erityisesti laitoksentouksen osalta (Saarnio & Knuutila 2001). Asiakkaat ovat entistä syrjäytyneempiä samalla kun päihteiden sekakäyttö on huomattavasti lisääntynyt. Kunnolliset hoitoseurannat olisivat tarpeen tällaisessa tilanteessa.

Työntekijän merkityksestä. Kaikessa auttamistyössä on tutkittu monin veroin enemmän asiakkaita ja hoitomenetelmiä kuin työntekijöitä. Asiakkaan ja työntekijän väliseen yhteistyösuhteeseen on niin ikään kiinnitetty vähemmän huomiota. Työntekijän merkitystä ei juuri oltu tarkasteltu myöskään suomalaisessa sosiaalityötutkimuksessa ennen viime vuosikymmenen lopulla ilmestyneitä katsauksiani (Saarnio 1997, 2000). Käsitteet ja menetelmät oli pitkälti haettava psykoterapiatutkimuksesta.

Toteutin aihepiiriä koskevan empiirisen tutkimussarjan päihdehuollossa. Ensimmäinen askel oli kokeilla työntekijöiden arvioinnissa käytettäviä ulkomaisia menetelmiä (Saarnio & Mäntysaari 2002). Seuraavaksi tutkittiin sitä, voidaanko näillä menetelmillä ennustaa työntekijäkohtaista hoidon keskeyttämistä (Saarnio 2002). Tämä onnistui yllättävän hyvin, työntekijöiden välillä oli suuria keskeyttämiseroja.

Asiakkaan muutosvalmius ja päihdehoidon jatkuvuus. Päihdeongelmista toipumisesta vastaa viime kädessä aina ongelmakäyttäjä itse. Sellaista hoitomenetelmää tai työntekijää, joka parantaisi asiakkaan hänen omasta tahdostaan riippumatta, ei ole ja tuskin tulekaan. Asiakkaan muutosvalmius on toipumisen kannalta oleellinen seikka. Sitä on tutkittu paljon maailmalla, mikä ei kuitenkaan ole näkynyt täkäläisessä tutkimuksessa. Päihdehuollon käytäntöön se sitä vastoin on vaikuttanut.

Muutosvalmiuden tutkiminen piti

siis aloittaa tuttuun tapaan ulkomaista alkuperää olevan menetelmän kokeilemisella (Saarnio & Knuutila 2003a). Tämän jälkeen testattiin, voidaanko kyseisellä menetelmällä ennustaa hoidon jatkuvuutta (Saarnio & Knuutila 2002, 2003b). Vastaus oli myönteinen, muutosvalmius oli yhteydessä keskeyttämiseen. Samalla identifioitiin myös muita hoidon jatkuvuuteen vaikuttavia tekijöitä, muun muassa asiakkaan ikä.

LOPUKSI

Olen huomannut vuosien mittaan, että eräät suomalaisen sosiaalityön auktoriteetit suhtautuvat väheksyvästi päihdehuoltoon koskevaan tutkimukseen. Ikään kuin päihdeongelmien hoito ei olisi osa sosiaalityötä. Tämä on sangen merkillistä, kun ajatellaan sosiaalityön keskeistä roolia päihdehuollossa, sekä historiallisesti että tänä päivänä. Tällainen suhtautuminen on myös kansainvälisestä näkökulmasta poikkeava; sosiaalityön tutkijoilla on muualla vahva asema päihdeongelmien hoidon kehittämisesä. Tästä saa käsityksen tutustumalla vaikkapa alan johtavaan lehteen nimeltä Journal of Social Work Practice in the Addictions.

DOSENTTI, VTT PEKKA SAARNIO

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

LÄHTEET

- Saarnio, P. (1984) Sosiaalityö, psykologia, terapia: yksilökohtaisen sosiaalityön psykologisten perusteiden tarkastelua. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 68/1984.
- Saarnio, P. (1990) Sosiaalityön tutkimuksen teoreettisista lähtökohdista ja tutkimuskohteesta. Sosiaaliturva 78 (22), 1134–1136.
- Saarnio, P. (1992) Measuring the learning potential of abstinent alcoholics. Drug and Alcohol Dependence 30 (2), 199–207.
- Saarnio, P. (1993a) Question-asking strategies in abstinent alcoholics: A study of learning potential. Alcohol & Alcoholism 28 (5), 585–592.
- Saarnio, P. (1993b) Noviisista ekspertiksi. Sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen. Janus 1 (1), 89–98.
- Saarnio, P. (1993c) Kokeellinen tutkimus sosiaalityön taitojen kehitymisestä. Janus 1 (4), 49–60.
- Saarnio, P. (1994a) A comparative study of dynamic and static testing in abstinent alcoholics. Journal of Clinical Psychology 50 (2), 272–280.
- Saarnio, P. (1994b) Measuring the effect of the duration of problem drinking on cognitive functions in alcoholics. Japanese Journal of Studies on Alcohol and Drug Dependence 29 (2), 108–113.
- Saarnio, P. (1995) Sosiaalityön opiskelijavalinta ja valmiudet analysoida sosiaalityön vuorovaikutusta. Kasvatus 26 (3), 244–249.
- Saarnio, P. (1996a) Cognitive functions in alcoholics and success in treatment: How are they related? Japanese Journal of Studies on Alcohol and Drug Dependence 31 (3), 205–214.
- Saarnio, P. (1996b) Kognitiiv funkciók alkoholistáknál és a kezelés sikeressége: mi az összefüggés? Szenvedélybetegség (Hungarian Journal of Addictions) 4 (3), 164–169.
- Saarnio, P. (1997) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimisesta. Perheterapia 13 (4), 34–39.
- Saarnio, P. (2000) Does it matter who treats you? European Journal of Social Work 3 (3), 261–268.
- Saarnio, P. (2002) Factors associated with dropping out from outpatient treatment of alcohol-other drug abuse. Alcoholism Treatment Quarterly 20 (2), 17–33.
- Saarnio, P., Aareskoski, K., Kojo, S., Koskinen, H., Lehto, P., Tamminen, M., Tulensalo, H. & Ylänen, T. (1996) Ratkaisukeskeisen koulutuksen vaikutuksia. Perheterapia 12 (2), 22–28.
- Saarnio, P., Haliseva, M. & Saxbäck, R. (1993) Alkoholiongelmiin hoidon SHS-arviointikriteeristö. Alkoholipolitiikka 58 (4), 271–276.
- Saarnio, P. & Knuutila, V. (2001) Päihdehuollon laitostuntoutusasiakkaan muuttuva kuva. Sosiaalilääketieteellinen aikauslehti 38 (3), 274–278.
- Saarnio, P. & Knuutila, V. (2002) Riskfaktorer bakom avbruten institutionsvård av missbrukare. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 19 (3), 193–201.
- Saarnio, P. & Knuutila, V. (2003a) Päihdeongelmaiten muutosvalmius hoidon jatkuvuutta ennakoivana tekijänä. Psykologia 38 (1), 16–23.
- Saarnio, P. & Knuutila, V. (2003b) A study of risk factors in dropping out from inpatient treatment of substance abuse. Journal of Substance Use 8 (1), 33–38.
- Saarnio, P. & Mäntysaari, M. (2002) Rating therapists who treat substance abusers. International Social Work 45 (2), 167–183.
- Saarnio, P., Tolonen, M., Heikkilä, K., Kangassalo, L. & Virtanen, K. (1998) Päihdeongelmaiten selviytyminen hoidon jälkeen. Sosiaalilääketieteellinen aikauslehti 35 (4), 207–219.

Realismi rantautumassa suomalaisen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen?

**Lomitan tässä esittelyssä kolmea ku-
detta, kahta uutta filosofis-metodo-
logisesti tärkeää puheenvuoroa eli
Panu Raatikaisen teosta Ihmistieteet
ja filosofia ja Pertti Tötön teosta Sy-
vällistä ja pinnallista sekä kolmante-
na Jyväskylässä 26.–27.3.04 järjes-
tetyillä sosiologipäivillä realismista
käytyä keskustelua, jota Andrew Sa-
yer käynnisti sekä päluennolla että
kriittisen realismin ryhmässä käyttä-
millään kommenttipuheenvuoroilla.**

Väitin tämän lehden edellisessä nume-
rossa (2/2003) että se, miten ymmär-
ämme kausaalisen syyn tai kausalisuu-
den, on todella yksi tutkimuksen teon
peruskysymys, aivan kuin Pertti Tötönkin
väittää. Kun tieteenfilosofiaa huonosti
tunteva tutkija haluaa perehtyä kausaa-
lisuuteen, jonka olemassaolo halutaan
jopa kyseenalaistaa (esim. konstruktivistisen
kääntein tehnyt Harré 1993), hän
on aikamoisen ihmeissään miettiessään,
mistä aloittaisi lukemisen. Useimmat
"oikeasti" filosofiset teokset edellyttävät
niin huomattavia perustietoja, ettei ni-
den lukeminen "tavaamallaan" auta

niitä ymmärtämään. Raatikaisen teos on
tässä suhteessa huomattava poikkeus ja
se tekijänsä tavoite, että "filosofian ken-
tän moninaisuutta" voisi hahmottaa jol-
lain tapaa kokonaisuutena, toteutuu mi-
nun lukukokemukseni perusteella hie-
nosti. Lukemisesta jää ikään kuin kirkas-
tunut olo, ajatukset selkiytyvät eli kir-
joittaja onnistuu tavoitteessaan auttaa
humanisteja ja yhteiskuntatieteellisillä
aloilla toimivia ymmärtämään ihmis-
tieteiden filosofisia perusteita. Teoksen
jälkeen voi tarttua uudestaan monimut-
kaisempiin ja yksinkertaisempiinkin
sekä myös yksityiskohtaisempiin teok-

siin, joita on toki suomenkielelläkin var-
sin runsaasti saatavilla. Raatikaisen tapa
kiteyttää isoja asioita on kuitenkin ka-
dehdittava. Epäilen teoksen selkeyden
takana olevan valtavan määrän työtä tai
mahdollisesti hyvää toimitusapua?

Raatikainen on maltillinen ja moni-
puolisesti asioita esittelevä kirjoittaja,
mutta ei mitenkään hampaaton. Kun
useat filosofit ikään kuin vetäytyvät
kuoreensa, jos kysymykset alkavat kos-
kettaa jollain lailla arkisen elämän kysy-
myksiä, Raatikainen menee raikkaasti
keskusteluun siitä, onko ihmistieteissä
rajoituttava vain "tutkittavien" omaan
näkökulmaan vai miten tutkijan oman
tulkinnan on suhtauduttava siihen. Hän
sanoo kiertelemättä, että tuollainen
vaatimus "on suorastaan haitallinen",
koska "henkilön toiminnan olennaisim-
mat syyt voivat olla muita kuin ne, jotka
henkilö itse tunnistaa tai tiedostaa".

Yhteiskuntatieteissä tai Raatikaista
mukaillen ihmistieteissä on perinteisesti
myös oletettu, ettei näissä tieteissä voi

olla selityksiä, koska ne eivät ole yleisiä
lakeja. Raatikaisen mukaan ainutkertais-
takin tapahtumaa voi kuitenkin selittää
syillä, jotka voivat olla vaikka toimijan us-
komuksia tai toiveita. Koen tämän aja-
tuksen hyvin selkiyttäväksi ja omaan
ajatteluuni sopivaksi, toki huomioiden
sen, että nuo selitykset voivat olla aika
monipolvisiakin ja – edelliseen Raatikai-
sen väitteeseen viitaten – myös henki-
lölle itselleen tiedostamattomia. Tästä
voitaisiin edetä vielä Margaret Archerin
ajatukseen, jonka mukaan tutkimuksen
tehtävä on tuoda esiin sellaista, mikä ei
näy (silent). Tätä tietä Raatikainen ei ete-
ne. Mutta hyvä, erittäin hyvä näinkin.
Teoksen kaikkein suurin anti on ehkä sit-
tenkin positivismin historian esittely ja
sen juurten paikantaminen valistukseen
sekä positivismin ja empirismin suhteiden
tarkastelu. Positivismin ja loogisen
positivismin vaiheista saa teoksesta pel-
kistetyn katsauksen. Tämä voi ravistella
sitä näkemystä, jonka itse kukin on
omaksunut sen mukaan, millä vuosikym-
menellä on ensimmäiset metodi-
opintonsa hankkinut ja kenen opetta-
mana. Nykyään positivismista puhutaan
hyvin löyhästi ja lähinnä kriitikot ovat
äänessä. Positivismi asetetaan usein her-
meneutiikan vastakohtaksi. Kun katso-
taan positivismin historiaa, tilanne on
kuitenkin kovin toinen. Positivismin juu-
ret ovat 1800-luvun Ranskassa. Taustalla
oli valistuksen aate ja edistysusko. Tar-
koitus oli tuoda rakentavaa ja positiivista
ajattelua. Niistä asioista, mistä ei voi tie-
tää, ei voida tietää, oli korostus. Tarkoi-
tuksena oli spekulatiivisen metafysiikan
hylkääminen. Positivismin ajatus oli, että
moraalisia ja poliittisia valintoja voidaan
tarkastella tieteellisesti. Palaan tähän aja-
tukseen myöhemmin uudelleen.

ASTETTA VAIKEAMPAA

Pertti Tötön teos on Raatikaisen teosta
huomattavasti vaikeampi. Tekijä tietää
tämän itsekin todeten tekstin olevan
eräiltä osin tilastotieteellisesti "jo hyvin
vaativaa". Lukijalle teos on paitsi haaste,
myös osin hankala myös siitä syystä, että
siinä on selkeästi eri osia. Se ei ole siis yh-
tenäiseen muotoon, yhdeksi kirjaksi kir-

joitettu teos, niin yhden kirjoittajan kir-
joittama kuin onkin, vaan se on enem-
män esseiden (tekijän oma termi) tai ar-
tikkelien kokoelma. Mutta miksei näin-
kin voi tehdä? Toki voi – ja onhan yksi
pehmeäkantainen kirja mukavampi luet-
tava kuin erilliset artikkelit siellä täällä
esimerkiksi eri lehdissä julkaistuin. Odo-
tin teosta kovasti kuultuani sen olevan
tulossa. En pettynyt, yllätyin kyllä mo-
ninaineksisuudesta ja siitä miten paljon
Tötö on kahdessa ensimmäistä essees-
sä myllännyt vanhoja tekstejään tai siis
ajatuksiaan. Tötön uusimman teoksen
ehkä kaikkein riemastuttavin piirre on se
tapa, jolla hän on pirullinen myös itse-
ään kohtaan. Hän aloittaa teoksensa ku-
vaamalla omaa erehdystään jakaa tutki-
mus määrälliseen ja laadulliseen. Ra-
jauksen kohtalokkaat "fukoolaiset" (kir-
joitustapa Tötön) vaikutukset saavat uu-
den ulottuvuuden esimerkiksi siitä oival-
luksesta, että itse asiassa nominaaliastei-
kollinen aineisto, johon mittaaminen so-
siaalitatiivisissa tavallisimmin perustuu,
on itse asiassa tilastotieteellisesti laadullis-
ta. Vasta intervalliasteikolla mitataan
määrällisiä ominaisuuksia. Täten empi-
risen tutkimuksen aineistot jakautuvat
mittaustuloksiin ja tekstiaineistoihin.
Hieman pulmalliseksi Tötön oman teks-
tin kannalta näen kuitenkin kuvan (s.10),
jossa teoreettiseen analyysiin liitetään
aineistoina aikaisemman tutkimuksen li-
säksi "tutkijan oman aivotoiminta", mutta
empiirisen aineiston analyysiin niitä ei
kuvassa liitetä, silloin tutkija ei siis ajat-
tele? Tämä on heitto, sillä ilkeys tarttuu,
tarttuu ilkeästi.

Tötön kolmas esse kysyy pro-
vosoivasti, olisiko myös syiden tutkimi-
nen tarpeen ja tekijän vastauksen voi-
nee lukija arvata. Artikkelini on mielestä-
ni teoksen ydin ja tuo "tuoretta vettä"
esimerkiksi terapian ja sosiaalityön vai-
kuttavuudesta käytävään keskusteluun,
jossa kiista näytöstä vaikuttaa olevan
kovasti kuumenemassa. Tötöllä on va-
kaa usko koeasetelmaan, mitä minä-
kään en sinänsä kiistä, sillä jaan käsityk-
sen: missä praktiikkaa, siellä myös kau-
saalista selittämistä. Koeasetelman vai-
keudet voivat kuitenkin olla suurempia

kuin Töttö myöntää, kontekstien huomioiminen voi olla koeasetelmalle ylivoimainen kysymys, ja vaatimus intervention toistettavuudesta toinen liian kova pala. Keskustelussa psykoterapian vaikuttavuudesta ratkotaan parhaillaan näitä kysymyksiä myös Suomessa.

Tötön teoksen mukaan Rom Harré esitti ensimmäisenä esittänyt ajatuksen kahdesta kausaalisuudesta eli realismin generatiivisesta ja empirismin suksionistisesta jo vuonna 1972. Se evalu-aatiotutkijoiden ajatus, että realistinen evaluaatio olisi jotain uutta ja ratkaisevasti erilaista, saa siis ainakin Tötöltä tyr-mäyksen. Kirja virittää ajattelemaan ja suorastaan pakottaa lukemaan myös laajemmin kirjan lähdekirjallisuutena käytettyä tutkimusta. Henkilöhakemisto toimii tässä käytännölliseksi avuksi ja osoittaa esimerkiksi Roy Bhaskarin keskeisen merkityksen, sillä hänen teksteihinsä Töttö viittaa hakemiston mukaan useammin kuin kenenkään toisen. Muita suosittuja keskustelukumppaneita ovat Weberin, Kantin, Humen ja Marxin lisäksi Freud ja Westermarck, jonka suoranaisen renessanssin herättelijöihin Töttökin näyttää lukeutuvan. Kappas vaan, aloin tehdä tekstistä eli henkilöha-kemistosta analyysiä laskemalla!

SOSIOLOGIAN PÄIVILLÄ KESKUSTELTIIN KRIITISESTÄ REALISMISTA

Klassikoiden ohella yksi tärkeä keskustelukumppani Tötölle on Andrew Sayer, joka vieraili juuri toistamiseen Suomessa, Jyväskylässä, nyt sosiologipäivillä. Sayer korostaa systeemien avonaisuutta tai ainakin puoliavoimuutta samaan tapaan kuin Töttö. Sayer on monialainen tutkija, Kai Ilmosen esittelypuheenvuoron mukaan sekä metoditutkija, kriittisen realismin tutkija ja varsinkin poliittisen taloustieteen tutkija, joka esiintyy nyt myös suomeksi uudessa teoksessa Moraalitalous (Kauppinen 2004). Ilmosen mukaan on ongelmallista, että kun yhteiskuntatieteissä niin paljon puhutaan vain ongelmista, niin niiden vasta-kohta – joka olisi siis olennaisempaa – on vaarassa unohtua. Tämän lisäksi positiivinen ja normatiivinen ajattelu ovat

menneet paljolti sekaisin viimeisten 200 vuoden aikana. Sayer aloittikin luentonsa tästä teemasta väittämällä, että elämän tärkeimmät kysymykset ovat aidosti normatiivisia. Me kysymme kysymyksiä: miten meidän tulisi elää tai onko tämä oikein vai väärin. Kysymme, tulisiko meidän toimia jotenkin toisin. Mihinkä se positivismiksi kutsutun ajattelusuuntauksen ”perustaminen” 1800-luvulla liittyikään Raatikaisen mukaan? Arvojen tutkimiseen!

Sayer kysyi edelleen, onko nykyään tapana ”esittää relativistia” eli kukaan ei puheidensa mukaan tuomitse mitään, eikä syytä ketään. Mutta tiukan paikan tullen relativismi ei Sayerin mielestä ole mahdollista. Ja realisti ajattelee, että pöytä on se sama pöytä huolimatta siitä, kuinka eri lailla eri ihmiset sen kokevat tai näkevät. Pöytä pysyy samana. Jos sitten puhutaan etiikasta, niin se on sosiaalinen konstruktio, tietysti, koska mitään muuta se ei voi ollakaan. Mutta kun puhutaan tarpeista, niin osa tarpeista on enemmän kulttuurisia kuin toiset. Jotkut tarpeet ovat kokonaan kulttuurisia. Kulttuuri ja oppiminen vaikuttavat ruumiiseen, kuten Nussbaum on Sayerin mukaan hyvin osoittanut.

Evaluaation kannalta erittäin kiintosa oli Sayerin jaottelua taloudelliseen ja eettisen arviointiin. Kun arvioimme hyötyä (benefit), niin kyseessä on ”valuation”. Eettinen evaluaatio on englanniksi puolestiaan ”evaluation”. Silloin arvioimme sitä, onko jokin asia hyvä tai paha, onko se hyvä tai paha sellaisenaan tai seurauksiltaan. Nämä ovat eri asioita. Jälkimmäinen on kvalitatiivista ja myös konkreettista. Sayerin mielestä kriteerinä pitäisi olla sen, että ihmiset ovat tasa-arvoisia eli yhtä arvokkaita. Kyse on siitä, minkä arvoinen ihminen on: what are you worth.

Keskustelussa tuli esiin kysymys, onko varmaa, että ihmisen perusuuntu on tuollainen, vai onko niin, että ei-moraalinen toiminta voittaa.

Seppo Poutasen (ks. Poutanen 2003) organisoimaan työryhmään ”näkökulmia kriittiseen realismiin” oli ilmoittautunut useita paperin esittäjiä ja kun useimmat paperit olivat englanninkielisiä,

Andrew Sayer oli paikalla suuren osan ajasta niitä kommentoimassa. Esittelen tässä enimmäkseen käytyä keskustelua pyytäen anteeksi varsinaisilta esiintyjiltä. Jukka Laarin esitys kirvoitti Roy Bhaskarista runsaasti keskustelua. Bhaskarilla on omanlaisensa transsendentaalin käsitys, eikä sitä pitäisi mystifioida. Nuorempi Bhaskar oli lähellä hermeneutiikkaa tavalla, jota hän ei itse ole selvittänyt. Myöskään siitä miten syy aiheuttaa muutoksen, ei Bhaskar puhu tarkemmin.

Saila Anttonen vertasi Popperin kriittistä rationalismia ja kriittistä realismia samaistaen Sayerin ja Popperin ajattelua. Hän kysyi myös, miten Habermasin teos Die Zukunft der Menschlichen Natur (2001) on suhteessa realismiin. Sayer kiisti Popperin olevan realisti ja näki oman ajattelunsa olevan lähempänä Habermasia ja muutenkin Frankfurtin koulua kuin Popperia. Petri Ylikoski ja Jaakko Kuorikoski kertoivat kehittävnsä kriittisen realismin metodologiaa ja he puhuivat mm. siitä, miten kausaalisesta historiasta valitaan selittävä tieto. Sayer korostaa, että ymmärtäminen sisältää sen tiedon, miten asiat tehdään. Tuukka Kaidesoja näki Bhaskarin edenneen naturalismin suuntaan. Naturalismin käsitettä käytetään toisaalta niin monin eri tavoin, että se voi tarkoittaa monia asioita.

Kun Riitta Högbäck aloitti esityksensä edellisten filosofitutkijoiden jälkeen ensimmäisenä varsinaisena sosiologina (siis sosiologipäivien ryhmässä!) pyysi hän ensin lähes anteeksi sitä, ettei ole lukenut Bhaskaria. Hänen tutkimuksensa (Högbäck 2003) teoreettisina ideoina ovat Layder, jossakin määrin Archer ja ruotsalaiset realistit Berth Danermark ja kumppanit (ks. esim. 2003) Ryhmän viimeiset alustajat, lauaintaina esiintyneet Olli-Pekka Moisio ja Jukka Sädevirta sen sijaan olivat Bhaskarinsa lukeneet. Moisioin mukaan Bhaskar edustaa dialektista kriittistä realismia. Sädevirta luonnehti olevansa Bhaskaria optimisempi siinä, että hyvät sosiaaliset yleistyksiset sittenkin mahdollisia. Ne ovat epävarmempia kuin luonnontieteelliset yleistyksiset, mutta paikal-

listeoriat ovat tärkeitä ja niiden pohjalta voidaan sopia mitä tehdään. Kyse on myös siitä, ovatko systeemit suljettuja, avoimia vai kvasisuljettuja. Tämä on keskeinen Sayerin (2000) teema. Juu on siinä, että ihminen voi toimia toisin. Sädevirta korosti sitä, että ihmisten kanssa on sovittava asioista ja sittenkin voi olla, että he toimivat toisin. Tämä herätti minussa oivalluksia siitä, miten tuota pitäisi ehkä enemmän miettiä esimerkiksi surveyaineistojen analyysissa. Sädevirta totesi lopuksi pitävänsä brittirealisteja aika pessimistisinä ja näkevnsä enemmän valoa esimerkiksi Mario Bungen realismissa. Tuukka Kaidesoja totesi tähän, että Bhaskar näkee systeemit kategorisesti avoimina tai suljettuina ja suurin osa on kai kuitenkin siltä väliltä.

SYNTEESIIN?

Palaan nyt Raatikaiseen ja Töttöön. Töttö väittää, että ”meissä jokaisessa asuu pieni realisti”. Tötön mukaan Bhaskarin luonnehdinta ”empiirinen realismi” on osuva nimitys sille selvitystutkimukselle, jota yritetään tehdä sosiaalisten reformien tarpeisiin ja jota nykyään kritisoidaan nimittämällä sitä positivismiksi. Töttö näkee kriittisen realismin mahdollisuuden olevan teoreettisissa selityksissä. Sosiaalitieteet eivät tässä suhteessa eroa luonnontieteistä. Näin voi toteutua se lupaus, jonka kriittinen realismi antaa eli se ”ylittää” perinteisen positivismin ja hermeneutiikan kiistan. Sädevirran näkemys oli siis varsin samansuuntainen. Toinen kriittisen realismin lupaus Tötön mukaan on se metodologinen pluralismi, jonka mukaan on sivuseikka, onko kyse kvantitatiivisista tai kvalitatiivisista menetelmistä.

Raatikaisen mukaan realismi on ”vanha ja luonteva kanta” ja että se on ollut useimpien tieteentekijöiden asenne koko tieteen historian ajan. Raatikainen katsoo realismin kehittyneen erityisesti tieteenfilosofiassa itsenäiseksi teoriaksi positivismin otteen heikennyttyä. Uranuurtajia ovat olleet Sellars ja esimerkiksi Popper. Realismi ei seuraa suoraan erityistä kausaation tai selittämisen käsitystä, mutta empiristisestä kausaa-

tiökäsityksestä realismi luopuu ja realismissa myös ainutkertainen tapahtuma voidaan selittää syillä, aivan kuten realismin työryhmässä keskusteltiin. Tieteenfilosofiassa realismilla on hyvin laaja kannatus ja myös ihmistieteissä se on yleinen tieteenfilosofinen kanta, sanoo Raatikainen. Realismi korostaa, ettei tutkija itse uskomuksillaan tai teorioillaan luo todellisuutta, jota tutkii. Realismi ei edellytä jyrkkää materialismia, vaikka tuollainen väärinkäsitys onkin Raatikaisen mukaan melko yleinen.

Olen edellä poiminut vain joitakin teemoja, jotka koin lukiessani ja luento- ja kuunnellessani oman tutkimustyöni ja oman ajatteluni kannalta tärkeiksi. Toinen lukija tekee toiset valinnat. Tarvitsen vielä uusia lukukierroksia ja lisää alkuperäislähteitä päästäkseni parempaan synteisiin ja jotta voisin esittää enemmän kuin nyt myös kriittisiä huomioita. Kirjat antavat erittäin hyvän alun tällaiselle teoreettiselle ja metodologiselle pohdinnalle. Suosittelen siis evalu-aattoreille!

TUIJA LINDQVIST

Tutkija (vuorotteluvapaalla)

Finsoc-ryhmä

ESITELTY UUSI KIRJALLISUUS:

Raatikainen, Panu (2004) *Ihmistieteet ja filosofia*.

Helsinki: Gaudeamus.

Töttö, Pertti (2004) *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*.

Tampere: Vastapaino.

MUU KIRJALLISUUS

Danermark, Berth, Ekström, Mats, Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan Ch. (2003) *Att föklara samhället*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Harré, Rom (1993) *Social Being*. Second edition.

Oxford: Blackwell Publishers. (1. painos 1979)

Kauppinen, Ilkka (toim.) (2004) *Moraalitalous*. Tampere: Vastapaino.

Poutanen, Seppo (2003) *Kuka päättää geenitutkimuksiin osallistumisesta. Normatiivinen ja sosiologinen analyysi bayesilaisten menetelmän kelpoisuudesta*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja – Ser. C Osa TOM. 203. Skriptia Lingua Fennica Editat.

Sayer, Andrew (1992) *Method in Social Science*. Second Edition. London and New York: Routledge. (1. painos 1984)

Sayer, Andrew (2000) *Realism and Social Science*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications.

Töttö, Pertti (1997) *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Kampus Kustannus. Jyväskylän yliopiston julkaisusarja 41.

Töttö, Pertti (2000) *Pirullisen positivismin paluu*. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino.

Töttö, Pertti (2001) Olisiko syytä tutkia myös sosiaalisten ongelmien syitä ja sosiaaliryön vai-

kutuksia? *Janus* 4/2001, 312–330.

LUENNOT JA PUHEENVUOROT:

Raatikainen, Panu (2003) Positivismi. Luento Hel-

singin yliopiston valtietieteellisessä tiedekun-

nassa 10.11.2003 ”Yhteiskuntatutkimus ja filo-

safia -dialogi” -luentosarjassa, jonka vetäjänä

Keijo Rahkonen ja Petri Ylikoski.

Sayer, Andrew (2004) Restoring the moral dimen-

sion in sociological explanations. Luento So-

silogipäivillä sekä puheenvuorot työryhmäs-

sä ”näkökulmia kriittiseen realismiin”, jonka

vetäjänä Seppo Poutanen.

Vertaishaastattelu näkökulmana arviointiin

Julkishallinnossa kavennettiin keskushallinnon suoraa ja normittavaa ohjausta 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa ja siirryttiin tiedolla ohjaamiseen. Kysymyksessä oli iso kulttuurinen ja rakenteellinen muutos. Kunnille annettiin haaste ja mahdollisuus kehittää sekä palveluidensa tuottamisen strategiaa että toiminnallista sisältöä. Valtion taloudellisen tuki muuttui sektorikohtaisuudesta väestöpohjaiseksi.

Yhtenä välineenä tässä julkishallinnon muutosprosessissa oli vapaakuntakoiteilu. Sen yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi oli asetettu kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien lisääminen. Puhuttiin myös käyttäjädemokratiasta ja uskottiin palveluja parantamalla saavutettavan myös taloudellista tehokkuutta. (718/1988). Kuntalakiin lisättiin kuntalaisten osallistumista tukevia pykälä (1995/365) ja laissa asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) vahvistettiin asiakkaan osallisuutta. Sittemmin siirryttiin hallinnon kielessä puhumaan voimaantumisen (empowerment), asiakaslähtöisyydestä, vuorovaikutuksesta ja kumppanuudesta. (stm 2003:12 ja 2003:20, hallitusohjelma 2003)

Valtion uutta roolia kuntien palvelutoiminnan ohjauksessa ovat 2000-luvulla tuotetut toimintaa ja laadullista tavoitetta kuvaavat ohjaavat asiakirjat kuten Tato ja erilaiset laatusuosukset. Kunnalliseen kehittämistoimintaan houkutellaan uusilla rakenteilla ja rahoilla. Tästä ovat esimerkkinä sosiaalialan osaamiskeskustoiminta sekä sosiaalialan kansallinen kehittämisohjelma ja sen toimenpideohjelma kehittämisrahoineen.

Jatkuvasta kehittämisestä, vertailevasta arviointitiedosta ja asianosaisten reflektiivisestä pohdinnasta on tullut tiedolla ohjaamisen kontekstissa toteutettavien palveluiden kulmakiviä, mutta miten asiakkaat ja asianosaiset pysyvät mukana sen kontekstin paradigmassa, jossa heidän rooliaan paikannetaan muuttuvien vivahtein. Siitä olen ollut kiinnostunut.

MIKÄ ON VERTAISHAASTATELU

Vertaishaastattelu on alun perin vapaakuntakokeilun kontekstiin kehittämä haastattelumenetelmä (Välimäki 1992 ja 1993 b). Vertaishaastattelussa keskustelijat ovat vertaisina haastattelutilanteissa. Kumpikaan ei haastattele toistaan. Vertaisuus tulee myös jonkin keskustelijoita yhdistävän asian tai näkökulman kautta. Haastattelu on diskurssiivista dialogia, mutta keskustelua ohjaa kuitenkin tutkijan laatima teemakehikko.

Vapaasti Vastuullisesti-hankkeessa oli 18 kuntaa, jotka kehittivät omista lähtökohdistaan vapaakuntakokeilun antamin linjauksin ja vapauksin omaa päivähoitopalvelun konseptiaan ja sen hallinnointia. Tavoitteena oli vapaakuntakokeilun hengessä lasten vanhempien osallistuvan roolin vahvistaminen (Välimäki 1993 a.)

Kehittämistoiminta oli innovatiivista ja siinä tuntui vapautumisen riemu aikaisemmasta normittavasta toiminnasta. Keskusteluissa kunnat mm. pohtivat toisin tekemisen uskaltamista. Yksikään kunta ei lähtenyt perustamaan päivähoiton kehittämistoimintaansa kuitenkaan vanhempien mielipiteiden varaan, asiakaslähtöisesti. Vanhempien omaa ääntä ei näyttänyt tulevan esiin. Olin siitä tutkijana silloin huolestunut ja poh-

din, miten sitä saisin näkyviin.

Aikaa suunnitteluun oli vähän. Koko projektin toteuttamisaika oli tavanomaisen lyhyt: kaksi vuotta. Taloudelliset resurssit olivat niukat ja kuntia oli paljon. Oli mahdotonta ajatellakaan, että toteuttaisin itse perinteisen teema-haastattelun tai organisoisin muut sitä tekemään.

Minua myös aidosti askarrutti teema-haastattelun työläs aineiston keruu ja tutkijan osuus haastattelussa. Olin tuolloin juuri ennen projektin alkamista toteuttanut laajan teema-haastattelun, jonka aineistoa samanaikaisesti litteroin (Välimäki 1994). Vertaishaastattelun metodikehittelyyn oli vaikuttamassa uteliaisuus kokeilla kevyempää, modernimpaa haastattelumenetelmää, jossa luotetaan vanhempiin.

Vertaishaastattelu toteutettiin kymmenellä paikkakunnalla siten, että pyysin kokeilukuntia kysymään 4–5 vanhemmalta, olisivatko he halukkaita haastatteluun. Sain halukkaiden yhteystiedot ja otin sen jälkeen heihin suoraan yhteyttä. Pyysin jokaista valitsemaan itselleen pariksi vanhemman, jolla on myös lapsia päivähoitossa sillä asuinalueella. Sen jälkeen lähetin postitse kontaktivanhemman kautta ohjeaineiston, joka sisälsi kirjallisesti täytettävät taustalomakkeet sekä suljetussa kirjekuoressa numeroidut keskusteluteemat. Ohjeena oli ottaa teemat numero kerrallaan keskusteltavaksi ja nauhoittaa keskustelu. Nauhoitettu keskustelu ja taustalomakkeet palautettiin suoraan tutkijalle. Mahdollisuus kirjalliseen raportointiin oli myös annettu. Samoin oli mahdollisuus olla tutkijaan puhelimitse yhteydessä, jos oli jotain kysyttävää tai kaivattiin tarkentamista. Yhtään tällaista yhteydenottoa ei tullut.

Haastatteluun lupautuneista 80% toteutti sen ja 83% toteutti sen nauhoitettuna. Viidessä viikossa saatiin kerättyä 36 haastattelua, jossa oli kymmeneltä paikkakunnalta 77 vanhemman puhetta lapsensa päivähoitoon liittyen. Valtaosin nauhoitetut haastattelut oli toteutettu ohjeiden mukaisesti keskustellen teemajärjestyksessä ja ne olivat tekni-

sesti kelvollisia litteroitaviksi. Kestoltaan ne olivat samaa luokkaa kuin juuri aikaisemmin toteuttamani perinteiset teema-haastattelut eli kestivät kukin keskimäärin 1 1/2–2 tuntia. Aineisto analysoitiin nopeasti projektin tarpeisiin. Interventiksi ne tulivat kuitenkin projektin loppusuoralla.

Vertaishaastattelu osoitti, että vanhemmilla oli halua ja kykyä pohtia eri näkökulmista lapsensa päivähoitoa. Puhe oli samankaltaista eri puolella maata ja erikokoisissa kunnissa. Vapaakuntakokeilun lanseeraamat käsitteet käyttäjädemokratia ja osallistuminen koettiin vieraisiksi ja vaikeiksi. Käyttäjädemokratian osalta saatettiin todeta, että eikö se ole jokin vempain. Vanhemmat kyllä kokivat, että jotain oli hankkeen aikana muuttunut myönteiseen ja joustavampaan suuntaan.

PALUU VERTAISHAASTATELUMETODIN PARIIN

Nyt olen palannut uudelleen saman metodin ja erityisesti lasten vanhempien ajattelun äärelle. Syitä on useita. Vuonna 1991 kerätyn aineiston tutkimuksellinen analyysi jäi keskeneräiseksi. Vertaishaastattelu antaa mahdollisuuden toistettavuuteen ja myös sitä halusi kokeilla. Metodi antaa mahdollisuuden asenteiden muutosten tarkastelemiseen. Kiinnostavaa oli lähteä selvittämään, onko lasten vanhempien puhe muuttunut ja millä tavoin.

Runsaan kymmenen vuoden aikana on lasten päivähoiton järjestämisessä ja sitä määrittävässä ohjausjärjestelmässä tapahtunut merkittäviä muutoksia. Kuntien lasten päivähoitoa kehittävä vapaakuntakokeilu päättyi vuoden 1991 lopussa, ei tulevasta lamasta ollut vielä tietoa. Hieman varakkaat etelän kunnat ihmettelivät, mitä pohjoisten kuntien puhe siitä, että köyhyys luo luovuutta mahtaa tarkoittaa. Välittömästi jo seuraavana vuonna kaikki projektikunnat tiesivät taloudellisen laman olemassaolon. Vapaakuntakokeilun aikana käynnistyneeltä toiminnan sisällön innovatiiviselta kehittämiseltä katkaistiin useim-

missä kunnissa siivet. Alkanut kehittämisprosessi mm. vanhempien kanssa tyrehtyi. Tämä kävi ilmi projektikuntien vuosi hankkeen päättymisen jälkeen tekemistäni puhelinhaastatteluista

Rakenteellisesti vanhempien rooli palvelun saajina on vahventunut, kun subjektiivinen oikeus kunnalliseen päivähoitoon, kotihoidon tukeen tai yksityisen hoidon tukeen varmennettiin 1990-luvun lopulla. Tultaessa uudelle vuosituuhannelle hallinnon diskurssi on vahventunut tälläkin alueella palvelunäkökulman ohella toiminnan sisältöä ja laatua koskevaksi puheeksi, jolloin puhutaan varhaiskasvatuksesta. Vuonna 2002 valtioneuvosto vahvisti varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset ja vuonna 2003 Stakes valmisti varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Molempiin liittyy suositus tehdä vastavat strategiset asiakirjat kuntiin.

Vanhempien rooli on kirjattu entistä vahvempana näihin asiakirjoihin. Vanhemmilla todetaan olevan kiistatta ensisijainen oikeus ja vastuu lapsensa kasvun ja kehityksen tukemisesta. Sen ohella näissä ohjaavissa asiakirjoissa tuodaan kasvatuksellinen kumppanuus uutena keskinäistä vuorovaikutusta määrittäväksi käsitteeksi. Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kokonaisuus nähdään nyt aikaisempaa selkeämmin yhteiseksi tehtäväksi. Ammatillisuudelle, mutta myös vanhemmuudelle on taas tullut uusi paradigmaattinen asetelma.

Vuonna 2001 toteutimme Seija Järven kanssa vertaishaastattelun kohdentuen aineiston keruun samoille paikkakunnille kuin olin sen kohdentanut vuonna 1991. Keskustelun teemat olivat myös pääosin aivan samoja. Vertaishaastattelun metodinen toteuttaminen koettiin osallistujien arvioimana pääosin myönteisenä, kuten oli koettu aikaisemminkin. Samantapaisia metodia arvioivia kokemuksia on myös muualla toteutetuista vertaishaastatteluista (Järvi 2003).

MUUTUIKO PUHE?

Vanhempien puhe lapsensa päivähoitodosta on vuonna 2001 hämmästyttävän samantapaista kuin runsas kymmenen vuotta aikaisemmin ja monien isojen palvelua määrittävien rakenteellisten muutosten jälkeen. Nyanssoiva analyysi on vielä tekemättä, mutta yleisvaikutelma on samankaltainen. Uudet hallinnon tuomat käsitteet kuten esiopetus ja etenkin varhaiskasvatus koettiin sisällöllisesti oudoiksi. Kasvatuskumppanuutta ei vielä kolme vuotta sitten ollut legitimoitu kysyttäväksi.

Olemme tiedostaneet tekniikan alalla nopean kehityksen ja sen, että eilinen on nopeasti historiaa. Mutta olemmeko tunnistanee tiedolla ohjaamisen edellyttämän jatkuvan kehittämisen mukanaan tuomia uusia käsitteitä ja sitä, miten toimijat ja erityisesti asiakkaat pysyvät tässä keskustelussa mukana?

Arnkil ja kumppanit toteavat osuvasti, että sosiaalipalvelujen uudenlainen asiantuntemus on neuvottelevaa; se saa käyttönsä suhteissa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Lainsäädännöllisten ja teoreettisten periaatteiden lisäksi tarvitaan kuitenkin työkaluja asiakkaiden ja käytännön toimijoiden kokemusten ja ”äänen” esilletuomiseksi. (Arnkil ym. 2000, 60)

Vertaishaastattelu on yksi pyrkimys asianosaisten äänen esilletuomisessa. Siinä oletetaan vertaisina käytävän diskurssin vahvistavan asiakkaan ääntä. Se on tutkimuksellinen väline, mutta vielä suurempi haaste on kehittää välineitä arkipäivän vuorovaikutukseen, jolla voidaan rohkeasti todentaa myös hallinnon jatkuvasti muuttuvaa kehystä ja jolla voidaan murtaa olettamusten muurit puolin ja toisin.

Henkilö 1: Sekin olis ihan kiva tai vanhempain illassakin tuolla päiväkodilakin ihan hyvä keskustelun aihe ois muuten nää kaikki laput laittaa siihen.
Henkilö 2: Joo.

Henkilö 1: Jutella läpi sitten.

Henkilö 2: Niin ihan semmosista, sem-

mosista negatiivisista asioistakin, nekin pitäis niin kuin nostaa pöyväälle, niistä pitäis kaikkien saaha puhua ihan avoimesti sillä tavalla, että se ei vaikuttais. Vaikuttais kuitenkin niin kuin negatiivisesti siihen lapsen hoitoon ja muuta, että, kyllä asioista pitää voija keskustella, ja pittää saaha keskustella. (2001/5)

LOPUKSI

Olen toteuttanut vertaishaastattelun aineiston keruun menetelmänä kaksi kertaa lasten vanhemmille vuosina 1991 ja 2001 sekä päivähoiton henkilöstölle vuonna 2002. Osallistujia näissä on ollut yhteensä noin 150. Jokaiseen haastatteluun on liittynyt viimeisenä reflektiivinen teema, jossa keskustelijat ovat pohtineet tuntemuksiaan toteuttaa vertaishaastattelu ja heillä on ollut myös mahdollisuus välittömästi arvioida sitä. Voittopuolisesti arviointi on ollut myönteistä. Monet ovat havahtuneet huomaamaan, kuinka vähän heillä on ollut mahdollisuutta keskustella ”syvällisesti ja rauhallisesti” päivähoiton eri näkökulmista. Vertaishaastattelu on antanut osallistujille vertaisuuden kokemuksen. Osallistujat ovat täysin tietoisia tutkimuksen kohteena olemisesta, mutta monet ovat todenneet hyvänä puolena sen, että heidän ei tarvitse puhua tutkijalle.

Tutkijan näkökulmasta vertaishaastattelu on osoittautunut mielenkiintoiseksi ja kelvolliseksi aineiston keruun muodoksi. Tekninen toteuttaminen on onnistunut pääosin hyvin ja nauhat on pystytty hyvin litteroimaan. Aineiston käsittely ja analyysi on tietysti yhtä työlästä kuin kaikissa haastatteluaineistoissa. Vertaishaastattelussa koko aineisto on ”täyttä tavaraa” eli tutkijan omia välipuheenvuoroja ja keskustelun johdatteita ei ole mukana. Se voi tuntua monesta myös ongelmalta. Vertaishaastattelussa tutkija määrittelee teemajärjestyksen ja niiden osalta on oleellista miettiä jonkinlaista luontevaa etenemistä niin että keskustelu jatkuu. Toisaalta teemat ovat väljiä niin kuin teemahaastattelusakin.

Analyyysin osalta vertaishaastattelu mahdollistaa sekä diskurssianalyttisen että yleisemmin sisällönanalyttisen tarkastelun. Metodi mahdollistaa myös toistettavuuden.

Kuten olen jo edellä todennut, vertaishaastattelu on yksi keino asianosaisten oman äänen esille saamisessa. Se kilvoittelu jatkukoon myös metodisena kehittelynä.

ANNA-LEENA VÄLIMÄKI

kehittämispäällikkö

Laaturyhmä, Stakes

KIRJALLISUUS:

- Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Arnkil, Robert. 2000. Kunnallisten palveluiden dialoginen kehittäminen. Kansallinen työelämän kehittämisohjelma. Työpapereita 11.
- Järvi, Seija (2003) Askel osallisuuteen- vertaishaastattelu arvioinnin näkökulmasta. Hyvinvointipalvelujen arvioinnin asiantuntijajohjelma (PD). Stakes.
- Laki asiakkaan asemasta ja oikeudesta 812/2000. Laki vapaakuntakokeilusta 718/1988.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma TATO 2000–2003. Seurantajulkaisu. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2003:12.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2003:20.
- Kuntalaki 365/1995
- Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Valtioneuvoston periaatepäätös (2002). Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2002:9.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2003). Stakes. Oppaita 56.
- Välimäki, A.-L. (1992) Vanhemmat päivähoiton toimivuuden arvioijina. Vertaishaastatteluaineiston analyysi. Vapaasti-Vastuullisesti-projekti. Sosiaali- ja terveyshallitus. Projektimoniste.
- Välimäki, A.-L. (toim.) (1993 a). Muutoksen tarinat. Kuntaraportit lasten päivähoiton Vapaasti Vastuullisesti-projektista vapaakunnissa vuosina 1990–1991. Stakes. Raportteja 114. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino.
- Välimäki, A.-L. (1993 b.) Vertaishaastattelu. Metodinen kuvaus ja arviointi. Stakes, Raportteja 132. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino.
- Välimäki, A.-L. (1994.) Vanhempien osallistuminen päivähoitopaikan järjestämiin yhteistyötilaisuuksiin. Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Käyttätymistieteiden laitos.

Kuntien tarkastuslautakunnat arvioijina

Kevät on kuntien tarkastuslautakunnille kiireistä aikaa, sillä silloin ne laativat arviointikertomuksen. Tarkastuslautakunta on kunnanvaltuuston ja -hallituksen ohella ainoa kuntalainen edellyttämä lautakunta. Sellainen tulee löytyä siis jokaisesta kunnasta, vaikka muita lautakuntia voidaan perustaa ja lakkauttaa ja niiden tehtäviä yhdistellä tai siirrellä lautakunnasta toiseen.

Kuntalainen mukaan tarkastuslautakunta huolehtii tilintarkastuksen järjestämisestä ja valvoo sitä. Tässä kirjoituksessa on kuitenkin kysymys tarkastuslautakunnan toisesta eli arviointitehtävästä. Sen Kuntalaki ilmaisee seuraavasti: Tarkastuslautakunnan on arvioitava, ovatko valtuuston asettamat toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet toteutuneet. Kun valtuusto on hyväksynyt budjetin ja sisällyttänyt siihen toiminnallisia tavoitteita, on tarkastuslautakunnan tehtävä selvittää vuosittain näiden tavoitteiden toteutumista. Kuntalaki voidaan (tältäkin osin) tulkita suppealla tai laajalla tavalla. Suppea tulkinta keskittyy vain valtuuston asettamiin ns sitoviin tavoitteisiin ja niiden seurantaan. Laaja tulkinta taas merkitsee, että ”Tarkastuslautakunta arvioi, onko kuntaa tai kuntayhtymää johdettu sekä hallinto ja palvelut järjestetty tarkoituksenmukaisella tavalla - valtuuston asettamien tavoitteiden puitteissa ”järkevästi” (Toriseva 2003).

Tarkastuslautakunta suorittaa siis jälkikäteistä tarkoituksenmukaisuusvalvontaa. Sen kysymyksiä ovat: Onko kuntaa johdettu, palvelut järjestetty, asiat hoidettu hyvin valtuuston tarkoittamal-

la tavalla ja antamalla voimavaroilla? Tämä arviointi vastaa vastinetta rahalle tarkastusta (value for money), josta käytetään myös sanaa tuloksellisuustarkastus. (Kaksonen ja Kotonen 2002.) Arviointia toteutetaan talousarviovuoden aikana jatkuvana toimintana ja se 'hui-pentuu' arviointikertomukseen, joka on erillinen ja itsenäinen asiakirja. Arviointikertomus esitetään valtuustolle samassa kokouksessa, jossa esitellään tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus.

Mitä tekemistä tarkastuslautakunnan valvonta- ja arviointityöllä on sen arvioinnin kanssa, mistä puhumme esimerkiksi FinSoc Newsin sivuilla? Kuntien talousarviossa suurimmat rahat menevät sosiaali- terveys ja opetustoimeen. Ei ole yhdentekevää, miten raha käytetään ja mitä sillä saadaan aikaan. Nyky-aikainen kuntakenttä on monimutkainen, tehtäviä on paljon ja paineita tulee monista suunnista. Tämä haastaa luottamushenkilöiden osaamisen. Tarkastuslautakunnan puheenjohtajan tulee olla valtuutettu. Lautakunnan jäsenten tilintarkastuskokemus ei ole haitaksi, mutta sen tehtävä on kuitenkin yleisempi, laajempi ja eriluonteinen. Pääpaino on silloin kuntakokonaisuuden hallinnassa ja kunnallispoliittisessa kokemuksessa. Vuokko Niiranen onkin todennut: ”Mitä paremmin luottamushenkilö tuntee kuntalaisten arkipäivää ja elämäntilannetta, sitä enemmän hänellä on pohjaa arvioida palvelujen vaikuttavuutta ja nähdä ratkaisujen seurauksia kuntalaisten kannalta.” (Niiranen 1999.) Kuntalaisten arjen tuntemus on hyvä perusta, mutta silti ”arvioinnin amatööri” saattaa olla ymmällään, mitä hän osaa palvelujen toteutumisesta sanoa. Ja tarkastuslautakunnilta odotetaan myös kehittämisehdotuksia. Tulevaisuu-

den näkökulma on myös, että tarkastuslautakunnat tulevat tilaamaan erillisiä arviointeja. Hyvä olisi siis tietää enemmän. Suurissa kaupungeissa tarkastuslautakunnilla on käytössään omia virkamiehiä ja Helsingissä kokonainen tarkastusvirasto ja niiden tarkastustoiminta onkin tasokasta. Mutta yleisesti tarkastuslautakunnat tarvitsevat lisää tietoa arvioinnin kysymyksistä ja tämän meidän tutun Newsin lukeminen tai edes selaa-minen on mitä suositeltavinta. Siitä saa tietoa melko tiiviissä muodossa ja näin voi omaksua hyödyllistä uutta sosiaalipalvelujen arvioinnista.

SIRPA ANDERSSON

KIRJALLISUUS:

- Kaksonen Maija, Ulla Kotonen. Tarkastuslautakunnan tehtävät kunnan organisaatiossa. Kunnallistieteellinen Aikakauskirja 2/2002 s. 107-121.
- Niiranen Vuokko. Onko luottamushenkilö hyvä vihollinen? Kuntalehti 17/1999.
- Toriseva Sirpa. Tarkastuslautakunnan tehtävät. Tarkastuslautakuntien seminaari 6/2003 Kokousmateriaali.

Valtavirtaa ja innovatiivisia käytäntöjä – palveluohjauskokeilun arviointia

Artikkelissa jäsenetään sosiaali- ja terveysministeriön rahoittaman palveluohjauskokeilun arvioinnin tuloksia ja niiden antia palveluohjauksen edelleen kehittämiseksi. Kokeilu koski pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten palveluja ja se toteutettiin vuosina 2001–2003.

Mukana oli 12 osahanketta kokeilemassa palveluohjausta erityisesti ammatillisena työotteena.

Kokeilun arvioinnista vastasi Stake-sin Finsoc-ryhmä, joka osti arvioinnin osin Seinäjoen ammattikorkeakoululta. Arviointi toteutui yhteistyössä siten, että arviointiin palkattu tutkija tuli Seamkista, mutta arviointi suunniteltiin FinSocissa. Finsoc-ryhmä järjesti myös arviointia tukevia kehittämispäiviä kokeiluun osallistuneille osahankkeille ja koordinoi arviointia ohjaavaa ohjausryhmää. Niinpä Finsocin ja arvioinnin

ohjausryhmän panos arvioinnin toteutuksessa oli merkittävä.

KEHITTÄVÄ ARVIINTI

Palveluohjauskokeilua arvioitaessa näkökulmaksi valittiin kehittävä arviointi, koska haluttiin tarkastella sitä, mikä hankkeissa toimi hyvin ja missä onnistuttiin. Tavoitteena oli kuvata palveluohjauksen hyviä käytäntöjä. Kehittävän arvioinnin katsottiin sopivan hyvin hankkeen tarkasteluun, koska useissa osahankkeissa oli toteutettu jo aiemmin

palveluohjausta tukevaa kehittämistoimintaa. Osahankkeet olivat kuitenkin varsin eri vaiheissa palveluohjauksen kehittämisessä, joten hankkeille oli vaikeaa asettaa yhteisiä kriteerejä kehittämistoiminnan onnistumisesta.

Kehittävä arviointi toteutettiin osahankkeiden itsearvioinnin ja ulkoisen arvioinnin menetelmiä soveltamalla. Osahankkeiden tehtävänä oli arvioida itse omaa hankettaan ja kirjoittaa toteutuneesta toiminnasta itsearviointiraportti kokeilun päätyttyä. Osahankkeiden itsearviointiraportointia täydennettiin arvioinnissa keräämällä haastatteluaineisto, jossa kartoitettiin palveluohjauskokeilun johtoryhmän jäsenten käsityksiä hankkeelta toivottavasta tuloksesta. Arviointiaineistoa täydensi myös mm. kokeilun valtakunnallisen projekti-koordinaattorin raportti "Lapsi, perhe ja palveluohjaus" (Pietiläinen 2003).

Kehittävän arviointi voi keskittyä erilaisiin asioihin: arvioinnissa voidaan puurtua hyvän kehittämistoiminnan malleihin, tarkastella onnistuneita palveluohjausprosesseja tai määritellä hyviä käytäntöjä eri toimijatahojen näkökulmasta vaikkapa responsiivisia arviointimalleja hyödyntämällä. Toisin kuin monissa toiminnan tuloksiin kehittyvissä arvioinneissa, kehittäville arviointimenetelmille on tyypillistä, että toiminnan toivottua tulosta pidetään enemmän tai vähemmän avoimena kysymyksenä. Tähän pyrittiin myös palveluohjauskokeilun arvioinnissa.

Kokeilun arvioinnissa ei haluttu pitää itsestään selvänä, mitä palveluohjauksella osahankkeissa tarkoitetaan – millaisia asioita ohjaus pitää sisällään. Tämä nähtiin tärkeänä siksi, että palveluohjaus käsitteenä on paljon esillä. Sitä pidetään lupaavana toimintamallina, johon on ladattu paljon erilaisia toiveita. Kuitenkin varsinaisia malleja on vielä melko vähän.

KESKITTYMINEN PALVELUOHJAUKSELISEEN ITSEYMMÄRYKSEEN

Arviointia suunniteltaessa arvioinnin ohjausryhmässä keskusteltiin paljon,

mitä kokeilun arvioinnissa olisi syytä arvioida ja päädyttiin siihen, että nimenomaan palveluohjauksellisen itseymmärryksen ja tästä seuraavan kehittämistoiminnan arviointi olisi tärkeää, kun kyseessä on melko uusi toimintamalli Suomessa.

Käytännössä osahankkeiden palveluohjauksellista itseymmärrystä arviointiin käyttäjälähtöisiä ja induktiivisia ohjelmateoria-ideoita hyödyntämällä (vrt. Patton 1997). Käyttäjälähtöinen ohjelmateorian rakentaminen perustui hankkeiden omaan itsearviointiin, kun osahankkeet itse käsitteellistivät ja arvioivat omia toteutuneita käytäntöjään.

Käyttäjälähtöisen ohjelmateoriakehittelyn pulmana on se, että käytännössä monet kehittämistoimintaa ohjaavista teoreettisista oletuksista ovat implisiittisiä – ei sanallistettuja. Asioita tehdään kentällä usein vain "koska jostain syystä jotkin asiat näyttävät järkeviltä toteuttaa jossakin tilanteessa". Arvioinnin tehtävänä oli toimia osin myös tämän implisiittisen 'käyttöteorian' käsitteellistäjänä ja ymmärretyksi tekijänä, kun paikalliset kuvasivat omia hankkeitaan ja sitä, mikä niissä oli palveluohjauksen kannalta tärkeää. Näin pyrittiin saamaan esille myös niitä heikkoja signaaleja, jotka vaikuttivat palveluohjauksen jatkokehittelyjen kannalta hyödyllisiltä.

MODERNI JA JÄLKIMODERNI PALVELUOHJAUSMALLI

Kun osahankkeiden kuvaksia arviointiin, havaittiin, että STM:n pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten palveluohjauskokeilussa ohjaus ymmärrettiin ensisijaisesti työotteena. Palvelusuunnitelma muodostui keskeiseksi välineeksi palveluohjauksen ymmärtämisessä ja toimeenpanossa. Palveluohjaaja toimi eräänlaisena verkunkutojana asiakkaan ja eri viranomaistahojen verkostoyhteistyössä. Verkostotyö tuotti erittäin tärkeää paikallista uutta yhteistyötä ja verkostoistumista palvelusuunnitteluun. Palveluohjaaja oli eräänlainen dialogin tuottaja palvelujen järjestämisen pro-

sessiin. Hän edisti asiakkaan näkökulman esillä pitämistä muun muassa palvelujen suunnitteluvaiheessa.

Kokeilusta oli löydettävissä kaksi erilaista palveluohjausjäsenystä – moderni ja jälkimoderni. Juuri kahden erilaisen palveluohjausmallin löytymistä ja esille nostamista voidaan pitää kokeilun keskeisenä antina. Idut jälkimodernin palveluohjausmallin mukaisesta työstä osoittautuivat kiinnostaviksi innovatiivisiksi esimerkeiksi palveluohjauksen kehittämiseen ja avasivat tärkeää sisällöllistä näkökulmaa palveluohjaukseen.

Arvioinnissa edellä mainittuja malleja täydennettiin valtaistavan palveluohjauksen mallilla, johon kehittävä arvioinnin viitekehyksessä näytti nousevan perusteluja asiakkaan valinnanvapauden, voimaantumisen ja hänen oikeuksiensa toteutumisen näkökulmasta.

Asiakaslähtöisyys on pitkään ollut yksi merkittävimmistä sosiaalialan toiminnan kehittämistä ohjaavista käsitteistä. Kokeilussa asiakaslähtöisyyttä lähestyttiin perhelähtöisyyden näkökulmasta. Mielienkiintoista oli, että kokeilusta löytyi modernin ja jälkimodernin palveluohjausmallin mukaisesti kaksi ohjelmateoriaa myös perhelähtöisyyteen – moderni ja jälkimoderni. Modernissa perhelähtöisessä työotteessa tärkeäksi muodostui palveluketjujen saumattomuuden parantaminen. Jälkimodernin keskiössä oli tämän lisäksi myös asiakkaan tarpeiden uudenlainen hahmottamisen ja kuulemisen prosessi, mikä viittasi yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten toimintajärjestelmien murrokseen ja näistä aiheutuviin uusiin palvelutarpeisiin.

TULOKSET

Kokeiluun osallistuvien osahankkeiden tehtävänä oli myös arvioida kehittämistoiminnan prosesseja ja hankkeen aikana saavuttamia tuloksia. Keskeiset tulokset molemmissa malleissa liittyivät tehdyn työn kokonaisvaltaistumiseen, aiempaa parempaan asiakkaan asioihin paneutumiseen, ajan antamisen asioiden suunnittelulle ja järjestämiselle. Perheet arvostivat palveluohjaaja asioiden

järjestelijänä ja perheen tukijana. Jälki-modernin viitekehysessä kehiteltiin myös uudenlaisia käytäntöjä ja uudelleen kirjoitettiin ammatillisen työn kohdetta ja työkäytäntöjä.

Kokeilu nosti esille myös tärkeitä metaprosesseja palveluohjauksesta. Luottamuksen rakentaminen palveluohjaajan ja asiakkaan välille, asiakkaan ja työntekijän hyvä vuorovaikutussuhde ja asiakkaan elämäntilanteen myötä-elämiseen perustuva asiakastyö olivat tärkeitä peruselementtejä työssä, vaikka niitä ei aina kaikissa hankkeissa korostettuakaan.

Paikallinen strategisen tason vuoropuhelu palveluohjauksen kehittämiseksi kohdistui kokeilun aikana pääasiassa palveluohjauksen perusrakenteisiin – palvelujen saumattomuuteen ja palvelupuuhteiden kartoittamiseen – ei niinkään työntekijöiden työn työnjaolliseen uudelleensopimiseen. Näihin keskusteluihin kokeiluun varattu aika ei useinkaan riittänyt. Tärkeä innovaatio oli kuitenkin muun muassa parityöskentelymallin kehittäminen palveluohjaajan ja

sosiaalityöntekijän välille.

KEHITTÄVÄN ARVIOINNIN SOVELTUVUUS HANKETOIMINNAN ARVIOINTIIN

Arviointiprosessiin liittyen hankkeesta voi löytää useita kehitettäviä asioita. Kokeilu-aika olisi voinut olla pidempi. Kokeilu alkoi kesällä 2001. Varsinaista työ-aikaa oli vuosi 2002 ja kevätlvi 2003 oli varattu itsearviointeihin. Osahankkeiden tavoitteiden asetteluun olisi voinut kiinnittää enemmän huomiota, jotta tavoitteista ei olisi muodostunut osin ylimitoitettuja. Dokumentoinnin ohjeistukseen olisi voinut panostaa enemmän (kts. Haverinen 2003.) Myös vilkkaampi vuoropuhelu osahankkeiden välillä olisi varmasti hyödyttänyt kehittämisprosessesja.

Edellä mainituista reunaehdoista huolimatta palveluohjauksen itseymmärykseen pureutuva, kehittävä arviointi osoittautui varsinkin käyttökelpoiseksi ja kustannustehokkaaksi arviointimenetelmäksi, jolla voidaan arvioida monia hankkeita yhtäaikaaisesti silloin-

kin kun arviointiin varatut resurssit ovat rajalliset ja kokeiluun osallistuvat hankkeet ovat kehittämisprosesseissaan eri vaiheissa. Kehittävän arvioinnin vahvuus on, että arvioinnissa voidaan nostaa esille paitsi kehittämisen 'valtavirtaa' myös idullaan olevia hyviä ideoita ja toimintakäytäntöjä, jotka luovat tärkeitä ajattelunvälineitä ja näköaloja toiminnan kehittämiseksi laajemminkin.

KATARIINA PERTTULA

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Haverinen, Riitta (2003). Epilogi. Raportissa Perttula, Katariina. (2003) Palveluohjauksen vaihtoehdot. Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten ja heidän perheidensä palveluohjauksesta arviointitutkimus. Finsoc arviointiraportteja No 2. Helsinki: Stakes.

Perttula, Katariina. (2003) Palveluohjauksen vaihtoehdot. Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten ja heidän perheidensä palveluohjauksesta arviointitutkimus. Finsoc arviointiraportteja No 2. Helsinki: Stakes.

Patton, Michael Quinn (1997). Utilization-Focused Evaluation. The New Century Text. 3rd Edition. Thousand Oaks, California: Sage.

Pietiläinen, Erja (2003). Lapsi, perhe ja palveluohjaus. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Näkökulmia kotihoidon arvioinnista

Tuomme tässä artikkelissa esiin joitakin näkökulmia kotihoidon arviointimahdollisuuksista. Osallistuiimme Helsingin yliopiston Palmenian ja Etelä-Suomen osaamiskeskuksen järjestämään sosiaalipalveluiden arviointia käsittelevään täydennyskoulutukseen syksystä 2003 kevääseen 2004. Koulutuksen laajuus oli 10 opintoviikkoa. Opiskelijoiden tehtävänä oli laatia arviointisuunnitelma valitsemastaan aiheesta. Meidän molempien arviointisuunnitelmat käsittelevät ikäihmisten kotipalveluja ja kotihoitoa. Niinpä päätimme pohtia aihetta vielä yhdessä tämän artikkelin verran.

Laatu ja asiakaslähtöisyys ovat olleet kotihoidon kehittämisen pääteemoja. Kotipalvelun laatua on määritelty monissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Laatua on tarkasteltu asiakkaan tarpeiden ja toiveiden näkökulmasta, työn tekemisen suunnasta tai organisaation ja hallinnon kysymyksenä.

Asiakkaiden toiveista tiedetään itse asiassa jo paljon. Ikäntyneiden tarpeiden mukainen palvelu lisää heidän turvallisuudentunnettaan, se tapahtuu sovitun aikana, aikaa on riittävästi käyntiä kohden, jotta palvelu voi olla kiireetöntä ja asiakasta kohdellaan ystävällisesti. Asiakkaat arvostavat henkilösuh-

teiden jatkuvuutta ja työntekijän sopivuutta alalle (riipeys, ystävällisyys, rehellisyys, luotettavuus). Hyvä palvelu toteutuu ihmisten ja palvelujärjestelmän vuorovaikutuksessa. Asiakaslähtöisyyttä parantavat työntekijöiden yhteiset käsi-

ARVIOINTINÄKÖKULMIA

Palvelun laadussa on siis kolme tärkeää laadun arvioinnin näkökulmaa, jotka ovat asiakkaan laatu, ammatillisen työn laatu ja johtamisen laatu. Kolmiulotteisessa palvelun laatumatriisissa (Øvretveit 1998; kts myös Vaarama 2002) painotetaan palvelun arviointia asiakkaan, ammatillisen työn ja johtamisen näkökulmista. Arvioitavia palvelun osatekijöitä ovat palvelun tuottamiseen tarvittavat voimavarat, itse palveluprosessi ja palvelun vaikutukset tai tulokset.

Ammatillisen työn näkökulmasta kotipalveluun ja kotihoitoon tarvittavien voimavarojen laatu-piirteitä ovat muun muassa riittävä ja koulutettu henkilöstö, asianmukainen teknologia ja soveltuvat työvälineet. Palveluprosessin laatu-piirteitä ovat palvelun saatavuus, joustavuus, jatkuvuus, pysyvyys ja saumattomuus. (Vaarama 2002.) Näiden lisäksi la-

tykset työstä ja sen tavoitteista. Hoito- ja palvelusuunnitelma on yksi väline asiakaslähtöiseen työhön. Siinä asiakkaan on tarkoitus olla yhtenä osapuolena, kun hänen palvelutarpeitaan arvioidaan ja palveluja suunnitellaan (esimerkiksi Malin 1996, Tedre 2000, Tenkanen 1998 & 2003, Haverinen 2003).

tuppiirteitä ovat henkilöstön kyky tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa, kyky kuunnella ja ymmärtää asiakasta, kyky joustaa ja sopeutua erilaisissa kotiympäristöissä sekä löytää tasapaino asiakkaiden riippuvuuden ja oman ammatillisuuden välillä (Malin 1996). Ammatillisen työn näkökulmasta palvelun tuloksia ovat muun muassa työlle asetettujen ammatillisten kriteerien ja standardien täytyminen sekä tietoon ja näyttöön perustuva oikea-aikainen hoito ja

Uusia julkaisuja Finsocista

UUDENLAISIA OTTEITA JA KERTAUSTYYLEJÄ

Lähiuudistus 2000 -ohjelman arvioinnin loppuraportti

Lähiuudistus 2000 -ohjelmaan kiinteästi kytketyssä arviointitutkimuksessa tarkastellaan, millaisia toimintatapoja lähihöiden kehittämiseksi on luotu. Hankkeissa kehitettiin toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joilla on sovellusarvoa laajemmin. Osa hankkeista kohdistui segregaatien, syrjäytymisteeman ja yhteiskunnan rakennemuutoksen kannalta keskeisille alueille. Lähiöalueiden kilpailukykyä kyettiin kohentamaan, seutukunnallisia asumiseen liittyviä malleja kehitettiin ja tyhjien aravavuokra-asuntojen ongelmiin löydettiin ratkaisuja.

palvelu. (Vaarama 2002.)

Johtamisen näkökulmasta laadukkaita voimavaroja ovat asianmukaiset johtamisrakenteet ja työnjaot, lakien ja asetusten noudattaminen ja johtamiskoulutuksen saanut johto. Laadukkaita voimavaroja kuvaavat lisäksi eri toimijoiden välisen yhteistyön johtaminen sekä yhteiset tavoitteet, selkeä työnjako ja tiedonvaihto yhteistyökumppaneiden kesken. Laadukas palveluprosessi koostuu tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja työn organisoinnista ja palvelujen saumattomuudesta eri yhteistyötahojen kesken. Lisäksi laadukkaaseen palveluprosessiin liittyvät henkilöstön työhohjaus, tuki ja palaute tehdystä työstä, konfliktien käsittely ja ratkaiseminen. (Vaarama 2002.)

Nämä arviointinäkökulmat lähtevät organisaation tavoitteiden, toimintatavan ja työn järjestämisen näkökulmista. Ne sopivat prosessiarvioinnin välineiksi kun halutaan kehittää omaa toimintaa. Kotihoidon kehittämishankkeissa niistä voidaan lähteä liikkeelle ja muodostaa arviointikriteerit niiden pohjalta. Usein toiminnan heikkoudet liittyvätkin sel-laisiin tekijöihin kuin johtaminen, vuorovaikutus ja tiedonkulku (Seppänen-Järvelä 2003). Laatutyö ja ammatillisuuden kehittäminen eivät kuitenkaan ole aina yhteydessä asiakkaan kokemukseen hyvästä palvelusta (kts. esimerkiksi norjalaisista kokemuksista Verbeek, 1997).

KOTIPALVELUN JA KOTIHOIDON ASIAKASLÄHTÖISYYS

Kotihoidon tarjoaa henkilökohtaista hoivaa ja tukea arjen askareissa (kuten peseytyminen, ruokailu, kävely, pukeminen ja lääkkeiden annostelu, ostokset, siivous, pyykinpesu ja asiointi). Koti on yksityisyyden alue, jossa elävillä ihmisillä on omat tapansa. Vanhoille ihmisille tärkeää ovat kodinhoidolliset työt ja asiointiapu, mutta nykyään kotihoidon on Suomessa kohdennettu yhä huonokuntoisemmille ja se on muuttunut yhä hoidollisempaan suuntaan. Kotihoidon kysyntä voidaan jakaa kahteen eri ryhmään: ensinnäkin paljon hoidollista

ja lähes kaikissa päivittäisissä toiminnoissa apua tarvitseviin, ja toiseksi kodin ylläpidossa ja asioinnissa apua tarvitsevien suuren enemmistön. (Vaarama & Kaitsaari 2002.) Ensimmäisen ryhmän avuntarpeeseen pyritään vastaamaan ja keskeinen perustelu on silloin laitoshoidon välttäminen (asiakkaan toiveiden mukaisesti tai kustannussyistä). Toisen ryhmän avuntarvetta kunnallinen kotihoidon rajaa ja siirtää toisille (hoivayrittäjille, järjestöille, omaisille). Vaikeutena on se, että osalla ikäihmisiä tulot ovat pienet eikä heillä ole tietoja, tottumusta tai haluakaan palvelujen ostamiseen. Toinen vaikeus on siinä, ettei asiakkaan kannalta mielekäästä palvelukokonaisuutta koordinoi kukaan. Momen toimijan tuottamat palvelut edellyttävät, että joku taho vastaisi asiakkaan palvelukokonaisuudesta. Luontevimmin tämä rooli sopisi kunnan kotipalvelulle tai kotihoidolle.

Mitä tämä kahdenlainen kysyntä merkitsee asiakaslähtöisyyden näkökulmasta? Jos tavoitteena on laitoshoidon välttäminen ja kustannusten pitäminen ”kohtuullisina”, on tavoitteessa onnistumisen arvioiminen mahdollista kustannuksia vertaamalla ja selvittämällä kuinka paljon pidempään kotona näin voidaan asua. Palvelun saamisen toimintalogiikka on niin sairauslähtöinen, ettei asiakkaan muista tarpeista enää ole paljon keskustelua. Mutta mitä asiakaslähtöisyys merkitsee arjen apuja tarvitsevan ryhmän näkökulmasta? Miten arvioida vaikkapa ennaltaehkäisevää merkitystä, joka tällä ”kevyellä” kotihoidolla mahdollisesti on? Mahdollisia arviointikriteerejä voisivat olla asiakkaan kokemaa hyvinvointi, turvallisuuden tunne tai yhteydenottojen useus lääkäriin ja terveydenhoitajiin. Vanhusten kokema yksinäisyys on yleistä, ja voidaan kysyä, miten kunnallinen kotihoidon vastaa yksinäisyyden aikaansaamaan palveluhausteeseen (Routasalo ym 2003). Asiakkaan tarpeet ja toiveet voidaan selittää pois vetoamalla resurssien vähäisyyteen (Ala-Nikkola 2003).

ASIAKKAAN ODOTUKSET

Kotihoidon vaikuttavuus on vaikein ja haastavin arviointitehtävä. Ydinkysymys on, edistääkö kotihoito vanhan ihmisen hyvinvointia. On eri asia arvioida sitä, vastaako kotihoitotyö asiakkaan toiveita tai toteuttaako se organisaation työlle asettamia tavoitteita, kuin kysyä, mikä muuttuu vanhan ihmisen elämässä, onko se parempaa, kun hän saa juuri näitä palveluita ja näin organisoituna, kuten Petteri Paasio pohti raportissaan (Paasio 2003).

Vanhan ihmisen kotona asuminen voi olla hyvin riippuvainen kotihoidosta. Vaikutuksia voidaan miettiä pohtimalla tilannetta ennen asiakkaaksi tuleamista ja sen aikana, eli muutosta asiakkaan hyvinvoinnissa. On mahdollista vertailla eri tavoin organisoitua kotihoitoa ja erilaisia ”palvelupaketteja” – löytyykö eroja siinä, mikä toimii paremmin ja minkälaisessa asiakkaan tilanteessa. Näin voisi löytyä kotihoidon hyviä käytäntöjä.

Tiukan tieteellisen vaikuttavuuden arvioinnin mahdollisuuksia emme lähde aprikoimaan. Palvelujen vaikuttavuuden osoittaminen edellyttää syy-seuraussuhteen osoittamista (Haverinen 2003). Haverisen mukaan tarvitaan myös keskustelua tämän ajatustavan soveltuvuudesta sosiaalialalle. (Vaikuttavuudesta lisää toisaalla tässä lehdessä.) Sen sijaan voisimme kysyä, syntykö asiakkaan odottamia vaikutuksia? Se voisi olla hede-mällisempi kuin asiakastytyväisyys-kyselyt ja epämääräinen asiakaslähtöisyys. Silloin lähtökohtana on asiakkaan odotukset palvelun tuloksista eli se, mitä kotipalvelun ja kotihoidon asiakas odottaa saavansa palvelun tuloksena. Kun asiakas menee lääkäriin, hän odottaa palvelun tuloksena esimerkiksi parantuvansa taudista. Odottaako kotipalvelun ja kotihoidon asiakas palvelun tuloksena arjen sujumista, kotona asumisen mahdollistumista, onnellisuutta ja hyvinvointia vai jotain muuta? Arvioitaessa palvelun laatua tulisi myös palvelun tuloksiin liittyvät asiakkaan odotukset huomioida ja arvioida palvelua suhteessa näihin odotuksiin. Hyviä käytäntöjä

edistää palvelun tarkasteleminen asiakkaiden, ammatillisen työn ja johtamisen näkökulmaista ja näiden näkökulmien välisten ristiriitojen pohdinta.

Arvioinnin tulisi aina johtaa sen tulosten hyödyntämiseen. On eettisestikin ongelmallista, jos palvelua kerrotaan arvioitavan, mutta palvelun käyttäjälle ja tarjoajalle ei käy selväksi, mihin tarkoitukseen arviointia tehdään ja mitä sen tulosten perusteella aiotaan tehdä. Oleellisia kysymyksiä ovat: mihin arviointia käytetään ja ketä se hyödyttää?

SIRPA ANDERSSON

Tutkija

FinSoc-ryhmä

REIJA HEINOLA

Kehittämispäällikkö

Iki-ryhmä

KIRJALLISUUS:

- Ala-Nikkola Merja (2003) Sairaalassa, kotona vai vanhainkodissa? Acta Universitatis Tamperensis 972.
- Haverinen Riitta (2003) Laatudokumentit ja suomalaisen sosiaalipalvelujen modernisaatio. Yhteiskuntapolitiikka 4/2003, 325–336.
- Malin Maili (1996) Kotihoidon Helsingissä. Vanhusten ja henkilöstön kokemuksia. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1996:6.
- Paasio Petteri (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Stakes, FinSoc Työpapereita 3/2003.
- Routasalo Pirkko, Pitkälä Kaisa, Savikko Niina, Tilvis Reijo (2003) Ikääntyneiden yksinäisyys. Kyselytutkimuksen tuloksia. Vanhustyön Keskusliitto. Tutkimusraportti 3.
- Seppänen-Järvelä Riitta (2003) Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin. Stakes, FinSoc Työpapereita 1/2003.
- Tenkanen Raija (1998) Vanhusten kotipalvelun laatu. Laatuominaisuuksien vertailu kahdessa kunnassa. Stakes, Aiheita 12/1998.
- Tenkanen Raija (2003) Kotihoidon yhteistyömuotojen kehittäminen ja sen merkitys vanhusten elämänlaadun näkökulmasta. Acta Universitatis Lapponensis 62.
- Vaarama Marja (2002) Tavoitteena vanhan ihmisen hyvä elämänlaatu. Teoksessa Voutilainen P, Vaarama M, Backman K, Paasivaara L, Eloniemi-Sulkava U, Finne -Soveri H (toim.) Ikäihmistien hyvä hoito ja palvelu. Opas laatuun. Stakes, Oppaita 49.
- Vaarama Marja, Kaitsaari Tuula (2002) Ikääntyneiden toimintakyky ja koettu hyvinvointi. Teoksessa Heikkilä M, Kautto M (toim.) Suomalainen hyvinvointi 2002: 120–148.
- Verbeek Gabrielle (1997) Combining Clients Interests with Professionalism in the Organization. Teoksessa Evers A, Haverinen R, Leichsenring K, Wistow G (eds.) Developing Quality in Personal Social Services: Concepts, Cases and Comments.
- Øvreitveit J (1998) Evaluating health interventions. An introduction to evaluation of health treatments, service, policies and organizational interventions. Open University Press. Buckingham – Philadelphia.

Uutisia

Menetelmien kehittäminen ja Hyvät käytännöt

Alustava kartoitus sosiaalialalla käytetyistä arviointimenetelmistä on osoittanut, että sosiaalipalveluiden arviointitavat vaihtelevat valtakunnallisesti ja ovat monissa kohdin puutteellisia. Tietoa tarvitaan arvioinnin kohdentamisessa, menetelmissä sekä siinä, mihin kysymyksiin arvioinnit voivat vastata.

Sosiaalialan ammattilaisten omien työtapojen, työmallien ja työmenetelmien arvioinnin lisääminen on keskeistä Hyvät käytännöt -ohjelman onnistumiselle. Hyvien käytäntöjen tukemiseksi tarvitaan kokonaisuudessaan sekä koulutusta ja konsultointia että arviointimenetelmien kehittämistä. Hankkeen aikana kehitellään ja kehitetään mm. arviointimenetelmiä, jotka edesauttavat käytännön tiedon dokumentointia ja edesauttavat arvioimaan työmenetelmien toimivuutta ja näin toimivampien työtapojen omaksumisen.

Kevään aikana julkaistaan ensimmäiset menetelmälliset käsikirjat, joiden on tarkoitus palvella käytännön työntekijöitä sosiaalialalla. Käsikirjat julkaistaan FinSocin arviointiraporttisarjassa ja niitä voi tilata: hilkka.nystrom@stakes.fi.

HANNE KROGSTRUP:

Asiakaslähtöinen arviointi - Bikva malli

HANNE KROGSTRUP:

Asiantuntijuuden kehittäminen - Valtaistava arviointimalli

PETER DAHLER- LARSEN:

Vaikuttavuuden arviointi

Lisää tietoa

www.stakes.fi/finsoc/hankkeet

FinSoc kontaktitiedot

STAKESIN SOSIAALIPALVELUJEN EVALUAATIORYHMÄ FINSOC
www.stakes.fi/palvelut/finsoc

s-posti: etunimi.sukunimi@stakes.fi

Ryhmäpäällikkö

VTT, kehittämispäällikkö Riitta Haverinen
puh. (09) 3967 2087, 040 5744132

Ryhmäpäällikön sijainen

VTT, kehittämispäällikkö Ilse Julkunen
puh. (09) 3967 2091, 4000 352 179

Ryhmän sihteeri

Toimistos sihteeri Hilikka Nyström
puh (09) 3967 2313, 0400 560155

YTM, tutkija Sirpa Andersson
puh (09) 3967 2216

VTM, tutkija Sanna Blomgren
puh (09) 3967 2057

TtM, tutkija Aune Harju
puh (09) 3967 2081, 0400 560141

VTL, erikoistutkija Kaija Hänninen
puh (09) 3967 2214

VTT, dosentti, TM, tutkimuspäällikkö Juhani Iivari
puh (09) 3967 2208, 040 5567302

VTL, tutkija Pekka Karjalainen
puh (09) 3967 2055, 040 5475568

VTT, erikoistutkija Juha Koivisto
puh (09) 3967 2258

VTL, tutkija Tuija Lindqvist, vuorotteluvapaalla 2.3.2004 - 31.1.2005
puh (09) 3967 2313

VTM, tutkija Maili Malin
puh. (09) 3967 2492

YTM, kehittämispäällikkö Anu Muuri
puh (09) 3967 2372, 040 5852099

Siviilipalvelusmies Rainer Tenhunen
puh (09) 3967 2479

YTM, tutkimusassistentti, Katri Vataja
puh (09) 3967 2292

VINKKI

Lue kotisivuiltamme (osoitteesta www.stakes.fi/finsoc/ ajankohtaista) tutkija Sanna Blomgrenin kirjoitus arviointitutkimuksen päivästä 7.5.2004. Silloin aiheena oli arvioinnin moninaisuus.

Sivuilta löydät myös tietoa seuraavasta koulutuspäivästä 9.9.2004, jolloin teemana on sosiaalityön tieto ja käytännöt.

TILAA FINSOC-NEWS

Finsoc News ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Tilaa sähköpostitse lähettämällä nimesi ja osoitteesi: [Hilikka Nyström@stakes.fi](mailto:Hilikka.Nystrom@stakes.fi)
Tilaus on maksuton.

